БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң, ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң органы

1953 май 23 СУББОТА № 99 (2784)

ӨРТӨӨ 20 КОП.

БО ХҮНГҮ СОЛУНДА:

Бистиң область (1 арын).

Трактор бригадаларынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бүгү хемчег-биле бедидер (1 арын).

В. ПЛАТОВСКИЙ.—Ниитилелдиң материалдыг амыыралының байдалары (2—3 арыннар).

Редакцияга чагаалар (3 арын).

Д. МАЛЮТА.—Бистиң МТС-тин ажылының дүржүлгазы (3 арын).

Паньмыньчжоньда чугаалажыышкынар дугайында Синьхуа агентилели (4 арын).

АКШ-та бичии уругларның күш-ажылын ажыглап турары (4 арын).

Кореяда болуушкуннар (4 арын).

Спорт (4 арын).

● ДЕПУТАТТАРНЫҢ СОҢГУКЧУЛАР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЛГАЗЫН ДОКТААМАЛ ОРГАНИЗАСТААР

Депутат болза, улустуң айбычызы, күрүне эрге-чагыргазының органынга ооң идегетирген кижизи болур. Депутат кижи бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазын Совет тургузугнуң амыдыралчы үндезини болур Коммунистиг партияның политиказын чайгылыш чок боттандырарынче, совет күрүкенің сонуургалдаларын камгалаары дээш быжыг туруштуг болуруңче угландырар болгаш ажылчы чоннарның өзүп турар негелделерин хандырары дээш хүн-бүрү демисежир ужурлуг.

Чер-чер Советтеринге болуп эрткен соңгулдалар үезинде соңгукчулар улуг Сталинның өөредиинге үндезилээш, боттарының соңгутурганнарынга чагыгларын берип, политиктиг чулчурукчуларын деңнелинге чедир кудулап батпайн, кеззеде Ленинчи—Сталиничи хевирниң политиктиг деятелиниң кижизи болурун негээнер. Ажылчы чоннар депутаттарының Советтери болгаш депутат бүрүзү төлөдетирген бүгү хуусаазының иштинде ажыл-агый, культура тургузуушкунун идепкейлиг удуртур, партияның, Совет чазактың директиваларын күүсеедир дээш демисежир ужурлуг.

Ол сорулгаларны үгле массалар-биле доктаамал харылзааны тудуп турар Совет болгаш депутат чедиишкиниг күүсеедип шыдаар. Депутат кижи Советтиң болгаш ооң күүскомунуң үндүрген шиитпирлериниң дугайын соңгукчуларга таныштырар, ол шиитпирлерни боттандырарын организастаар хүлээлгелиг. Депутаттарның массалыг ажылын өзулуг чөп-шын организастап, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун удуртур талазы-биле улуг чедиишкиннерни чедип ап турар ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң күүскомнары бистиң области эвээш эвес бар.

Ооң чижээнге Каа-Хем районда Ильинка көдээ Совединиң күүскомун (даргазы эш Берестов) киирип болур. Соңгуллалар сөөлүнде көдээ Советтиң үш сессиларын эрттирген, ооң депутаттарының хөй кезии соңгукчулар-биле ужуражылгага бармин илеткелдерни кылган. Ол көдээ Совет колхоз бүдүрүлгезиниң айтырыгларын шиитпирлээринге идепкейлиг киржип, школаның чаа өөредилге чылынга белеткелин үлегерлиг кылып, чурттакчыларлыг черлерни чаагайжыдып сайзырадыр талазы-биле ажыллы доктаамал чорудуп турар. Ол ышкаш Өвүр районнуң Солчур суму Соведи (даргазы эш Агбаан) база депутаттар-биле ажылды эки тургускан. Ооң депутаттары эштер Очур, Бузуроол олар соңгулдалар сөөлүнде үш катап боттарының соңгукчулары-биле ужуражып, илеткел, беседаларны кылганнар. Олар соңгукчуларга суму Совединиң шиитпирлериниң дугайын чугаалап берип, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XIX съездизиниң шиитпирлерин тайылбырлап турарлар.

Ооң-биле чергелештир депутаттарның соңгукчу массалар-биле харылзаазын чедир үнелевес, депутаттарның соңгулда округтарынга барып соңгукчулар-биле ужуражылгазын организаставайн турар район, хоорай, көдээ Советтериниң күүскомнары бисте ам-даа бар. Ооң түннелинде депутаттарның хөй кезии чүгле сессиларга олуржуру-биле, эки-ле дээрге доктаамал ажылдаар комиссияларның ажылынга киржири-биле кызыгаарлатынып турар. Ындыг чорук массага кандыг-даа саңылдар хаалатпас. Чамдык күүскомнарның талазындан Советтериниң организас-массалыг ажылын чедир үнелевес чорук оларның удуртукчуларын депутаттардан болгаш калбак чон массалардан хоорлурунга, ажылдың ханыызынче кирбес, кабинет эзлээр, командылаар чорукка чедирер. Ооң ужуруунда чугула ажыл-агый-политиктиг сорулгаларны чогуур өйүнде күүсеедири буурап дүжер.

Ажылчы чоннар депутаттарының Сүт-Хөл райкүүскому сессияларны доктаамал чыылдырбайн, доктаамал ажылдаар комиссияларның ажылын чогуур негелделинге чедир тургуспайн, депутаттарны соңгукчулар-биле ужураштырарын организаставайн турар.

Ындыг четчестер Таңды, Улуг-Хем, Каа-Хем райкүүскомнарда бар. Часкы тарылга үезинде Таңды райкүүскомунуң секретарын бир колхозка «төлөдетирген кижи» кылдыр быжыглаан, ооң түнелинде көдээ Советтериниң болгаш оларның депутаттарының ажылын кым-даа удуртпаан. Ол районнуң Советтериниң хөй кезии депутаттарының соңгукчулар-биле ужуражылгазын чангыс-даа катап организаставаан.

Федоровка, Бүрен-Аксы көдээ Советтер болгаш Хараал суур Соведи соңгулдалар сөөлүнде үгле чангыс организастыг сессиялар эртиргени, ол Советтериниң депутаттары боттарының соңгукчулары-биле харылзада чок турары Каа-Хемниң райкүүскомунуң удуртукчулары эштер Кленов, Середкин болгаш Комзалаков оларга шагда-ла билдингир турган. Ындыг турбуже, олар бо талазы-биле кандыг-даа хемчет албайн турарлар.

Бир эвес Советтер боттарының ажылын кылып чоруларда ажылчы чоннарның массаларынга даянар, оларны Совет органнарның ажыл-чорудулгазынче идепкейлиг хандыкшыдар болза, ажыл-агый, политиктиг сорулгалар чедиишкиниг күүсеетиннер дээрзин хөй чылдын дүржүлгалары көргүскен.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуң хөрээнге ажылчы чоннарны киириштиреринің бир кол хевири болза, депутаттар-биле массаның харылзаазын бызылгалары болур.

Район, хоорай, көдээ Советтериниң күүсекчи комитеттериниң сорулгазы болза, депутаттарның соңгукчулар-биле ужуражылгазын округтар аайы-биле доктаамал организастаарын удуртуру болур. Депутаттарның соңгукчулар мурнунга язы-бүрү айтырыглар, Советтериниң үндүрген шиитпирлериниң талазы-биле илеткел, беседа, тайылбыр ажылдары кылырын доктаамал планнап тургузары болгаш херек кырынга организастап чорудары эргежок чугула. Ол чорук Советтериниң ажылын экижидеринге дузалаар, соңгукчулар депутаттар-биле ужуражылгага Советтериниң, депутаттарның ажылында четчестерни узуткаарының арга сүмезин бээрлер.

Совет улус болза, бодунуң чуртунуң өзулуг өөлери, аас-кежиктиг амыыралдың кайгамчыктыг тургузукчулары болур. Советтер чүү шиитпирлеп турарын, үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин канчаар организастап турарын олар билген турар ужурлуг.

Улустуң соңгааны—депутат кижи бодунуң ажыл-чорудулгазының дугайында соңгукчулар мурнунга отчёттуг болур ужурдуг. Үгле боттарының соңгукчулары-биле чарылбас харылзаалыг тургаш, оларның чагыын күүсеедип чорааш депутат кижи бодунуң улустуң айбычызы болур хүнүлүг хүлээлгезин алдарлыы-биле күүсеедип шыдаар.

Чер-чер Советтериниң күжү болза, массалар-биле сырый харылзаалыында болур. Ынчангаш Советтериниң сорулгазы болза массалар-биле харылзааны хөгжүдери болгаш өстүрери, боттарының депутаттарының соңгукчулар-биле ужуражылгазын доктаамал организастаары болур.

Школаларда экзаменнер

Май 20-де чурттуң школаларынга шилчиринин болгаш доозуп үнеринин экзаменнери база бышкан билигнин аттестадынга экзаменнер эгелээн.

Москваның бүгү 598 школаларында экзаменнер организастыг эгелээн.

Зоя Космодемьянский аттыг 201 дугаар школаның 9-ку «В» класынга математикага экзамен болган. Зоя Космодемьянскаяның эжи башкы Екатерина Ивановна Андреева ону эрттирген.

Онгу классчылар Галина Монахова биле Валя Литвинова боттарының эн сөөлгү сочинениелерин акт залынга бижээннер. Олар кончуг эки өөредилгези-биле Зоя Космодемьянскаяның плотазынга олурар эргени алганнар.

Найсыалдың железнодорожный районунуң оолдарның 315 дугаар ортумак школазының акт залынче кирер эжикте кончуг улуг мрамор самбыра бар. Чылдың-на школаны алдын болгаш мөңгүн медальлер-биле доосканнарның аттарын алдын үжүктер-биле ында бижип турар. Эткен чылын 1947 чылдан 10 катап хөй фамилиялары хүндүлүг даңзыда киргген.

Экзаменнериниң баштайгы хүннеринде Москваның школачыларының хөй-нуруузу «5» болгаш «4» демдектерни алганнар. Бо болза, башкыларның эки ажылдарының түнелги болур. Москваның 3 мун ажыг башкыларының өөреникчилериниң аразында катап олурар кижилер чок.

Бышкан билигнин аттестадынга экзаменнерни онгу классчылар улуг харыысалгалыг тударлар.

Ооң-биле кады Москва областың 3211 школаларында экзаменнер эгелээн. 550 мун ажыг өөреникчилер экзаменнер дужаап турарлар.

Ажылчын аныяктарның школаларында экзаменнер база чер болганда эгелээн. Бо чылын оларның саны дыка өскен. Үгле Украинада ажылчын аныяктарның 800 школалары ажылдап турар. Ында мун хире оолдар болгаш уруглар бышкан билигнин аттестадынга экзаменнер дужаарлар.

Ленинградтың болгаш Ленинград областың, Украинаның, Белоруссияның, Казахстанның болгаш өске-даа крайларның, областарның, республикаларның школаларында экзаменнер ол ышкаш организастыг эрттип турар.

(СЭТА).

Көдээ ажыл-агый ажылчыннарынга клубтар, библиотекалар, кино туруштары

Чурттуң МТС-териндe болгаш совхозтарында 120 ажыг агитмашиналар ажылдап эгелээн. Олар шөлдерже үнүп турардар. Лекторларның, артистерниң, бот-тывылгыр уран-чүүл коллективтериниң үнүүшкүннерин организастап турар. Механизаторларның эн эки дүржүлгаларын көргүзериниң талазы-биле көдээ ажыл-агыйның мурнахыларының үнүүшкүннеринче улуг чижээнгей салдынып турар.

Көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдериниң ажылчыннарының болгаш албан-хлакчыларының профэвилелиниң ТК-зы бо чылын 120 миллион хире рубльди культура-мазалыг ажылдарга тускайлаан. Профэвилел организациялары Краснодар, Ставрополь крайларга, Горький, Чернигов, Иркутск болгаш өске-даа областарга чаа клубтарны ажыдар. Амгы үеде көдээ черлерде болгаш районнарда 2420 клубтар, дыка хөй кызыл булуңнар ажылдап турар.

Профэвилел организациялары 3,5 мун ажыг библиотекалардыг. Тарылга хүннеринде МТС-терге, совхозтарга болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринге 150 чаа улуг библиотекалар Кубаньга, Крымга, Дагестанга, Чита областка ажытынган. Көжер библиотекалар болгаш ном тарадылгазы дыка калбарган. Номнарны, сеткүүлдерни болгаш солуннарны совхозтарга болгаш хову турлагларынга үрүгүлү чедирип турар.

Көдээ ажыл-агыйлыг районнарга бөрыкла 200 чаа кино туруштарын организастаан. Мунгмун ажылчыннар уран-чечен киноларга-биле кады агротехниканың чаа аргаларының талазы-биле кино чуруктарны көрүп турарлар.

(СЭТА).

Совет Эвилелиниң эн эки кан эзилдирикчизи

ЗАПОРОЖЬЕ. «Запорожсталь» заводтуң кан эзилдирикчизи Василий Косяков улуг чедиишкинни чедип алган. Чылдың баштайгы хүннеринден эгелээн ол дүрзедеткен эзилдириглерни кылып келген. Үгле бирги кварталда стахановчу ийи мүн чартык тонна металлды пландан ажыр эзилдирген болгаш дыка хөй саныг оттулар үүлдү камнап алган. Чедип алган чедиишкиннери дээш аңаа Совет Эвилелиниң эн эки кан эзилдирикчизи деп атты тывыскан.

Василий Косяков майда база улам эки ажылдап турар. Ол хүн-бүрү үгле дүргедеткен эзилдириглерни кылбышаан, планда көрдүнгенинден 2,3 тонна хөй канны кан эзилдирер суугунуң дөрбелчин метр бүрүзүнден эзин ап турар. Эзилдиртинген тонна металл бүрүзүнден-не ол 58 килограмм оттулар үүлдү камнап ап турар.

(СЭТА).

Чурттуң ховуларында

ДОНДА РОСТОВ. Волга-Дон зоназының суттарып турар колхозтары рис тарылгазынче кирипкен. Бо культураны области мун гектарны тарыыр. Рис тарылгазы дыка калбарып турар. Чижээ, Веселовский районга рис тарылгазы эрткен чылдан чеди катап улгадыр.

КУРСК. Хөй чылда үнер сигеннериниң тарылга планы области күүсетинген. 1952 чылга бодааргa бүдүн чартык катап хөй шөл тарытынган. Дыка хөй районнарның колхозтары клеверни, люцернаны, эспарцетти ийи катап хөй чаа тарылга өөлчештирилгезинге тараан.

УЖГОРОД. Закарпатьениң колхозтарының шөлдеринде тарымал тоорук болгаш кукуруза ногаарартыр үнүп эгелээн. Механизаторлар хову ажылдакчылары-биле кады чайгы ажаалдаже сагыш салып эгелээннер. Чамдык МТС-терде трактор культивациязы ийи катап улгаткан.

КУРГАН. Областың 600 ажыг трактор бригадалары быжыг чем суурну тургузары дээш чаржып турар. Мал чеми культураларның тарылга планын механизаторлар хуусаазындан эрте күүсеткеннер. Силос культураларының шөлү ийи ажыг катап улгаткан.

Механизаторларның идепкейлиг дузалаачызының ачызында колхозчулар чангыс чылда үнер сигеннериниң шөлүн планнан дөрт мун гектар улгатырган. 300 колхозтар мал чеми культураларның тарылгазын пландан ажыр чорудуп турар.

(СЭТА).

Балык тудуушкуну

КЕРЧБ. Крымның балыкчылары интүлүк балыктап турар. Балыктаашкында бүгү суднолар болгаш механизмнер киржип турар. Майда хамсы болгаш сельди деп балыктарны 50 мун центнерни тутган. Октябрьниң XII чыл ою аттыг болгаш Войков аттыг балыкчы колхозтар ийиги кварталның планын күүсеедирин доозуп каннар.

(СЭТА).

Бистиң области

Школаларда экзаменнер эгелээн. Ооң-биле кады ажылчын аныяктарның көдээки школаларында экзаменнер база эгелээн.

Чуруктa: Кызылдың көдээки школазының 10-ту класының өөреникчилери (солагай талазындан оң талазынче) Г. Черноусов (аэропорттуң мэториз), А. Глухова (типографияның корректору), Л. Макаров (МВД-ниң ажылдакчызы), П. Сидоров (МВД-ниң ажылдакчызы) олар ажылынга ышкаш өөредилгеге база эки көргүзүглерлиг.

Чуруу С. Феоктистовтуу.

Колхозчу суур улам өзүп турар

Тес-Хем районнуң Чыргаланды сумузунда Калинин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң тудугжулары колхозчу ажыл-ишчилерни өглерден культуралыг бажыннарже шилчидер, колхозтуң суурун дүрген чаагайжыдып четчектелдирер дээш кызымак ажылдап турар.

Чоокта чаа кешкүн араттарның хонар чазаг, күзээ турган Белдир-Арыг ам колхоз төвү аныяк сайзырангай, чараш суур болган. Суурда ам 70 ажыг чангыс-даа хевирлиг бажыннар ийи дапкыр кудумчулай турупкан.

Колхозтуң тудуг бригадазының тудугжулары март, апрель айларда чедир кылдымаан 18 чурттарга бажыннарының крышазын, кладовказын болгаш өска-даа чүүлдерин кылып дооскан. Бо чылдың чаа тудугларының планын чедиишкиниг боттандырарынга тудуг бригадазы 2860 ажыг чудукту кезип белеткээш, ооң иштинден 1644 чудукту машина оруунда чедирген, 664 чудукту болгаш дилдинген 14075 вогонметр манзаны тудуг шөлүнде эккеп дүжүрүп алган.

Тудуг ажылы колхозта калбарып турары-биле кады тудугга мергежип турар тудугжуларның хүрээлеңи база көвүдеп турар. Чижээ, ыяш диликчилери эштер Баткар, Бармит, Артына, сөөртүкчүлер эштер Самдан, Дажы, бызаңчылар эштер Кончай, Сувандии болгаш ооң-даа өскелер хөй.

Тудуг бригадазының ажылын удуртулга биле хандырар, ол-че тудугжуларның бүгү күжүн чөп организастап киирер талазы-биле колхоз баштаар чери болгаш тудуг бригадазының бригадири эш Алыяа кызымаккай ажылдап турар.

Малчыннарның чедиишкиннери

ХАНДАГАЙТЫ. (Радио-биле). Өвүр районнуң Саглыда «Кызыл тук» көдээ ажыл-агый артелиниң малчыннары колхозтың ниитилештирген малын өстирери дээш кызымак ажылдап турар. Мал менди, семис чыл ашкан, ылангыя чылгычы эш Лопсан 28 белерниң, малчын эш Очур 32 инектерниң чаш төлүн бүрүн ап, эки доруктуруп турар. Ол ышкаш 224 дөйларны менди алган эш Лямажык, 232 хураганнарны читириг чокка доруктуруп турар коммунист эш Дамдын болгаш ооң-даа өске мурнакчылар колхозта хөй.

Областың колхозтар даргаларының чүвүлел хуралының кыйгырыынга күш-ажылчы харыы кылыр малды өстүрер, ооң продуктуузун белдер талазы-биле чаа ,боттуг хүлээлгелерни алгаш колхозчу малчыннар чүткүдүг ажылдап турар. Колхоз чайгы мал семиртилгезин чөп организастарынга белеткенин эгелей берген.

Чоннуң кадыкшылының херээнге

Улуг-Хем районда «Партияның XIX съездизи» көдээ ажыл-агый артелинде медпункт эргелекчизи Зинаида Ивановна Пискарёва чоннуң кадыкшылдыг чуртталгазы дээш могаг чок ажылдап турар. Ооң ажылынга ак-сеткилдиг, чонга эзлек байдалын үгле колхозчулар эвес, Шагаан-Арыг сумунуң арат чоннары база мактап турар.

Аныяк эмчи эш Писарёваның чон ортузунга ажылдап билир ооң кызымак байдалының база бир фактызы болза, кыска үениң иштинде тыва дылга саат чок чугаалап турар кылдыр өөренип алганы болур. Эмнедип база ол талазы-биле айтырыг тургузун келгеннерге ам хелемечи негевес болган.

Аарыгны үгле илерээн үезинде эмнеп узуткаар эвес, харын ооң тыптырынга удур хемчегларни шиитпирлиг ап, колхозчуларның культуралыг чуртталгазынга холбашкан тайылбырларны эш Писарёва улам калбартып турар.

Школаазын ногаанчыдып турар

Областың колхозтарынга удуртур кадрлар белеткээриниң көдээ ажыл-агый школазының коллективи бо чазын 430 ажыг ыяштарны тарып олурткан. Ол ышкаш дыка хөй янзы-бүрү чечек үнүштерни база тараанар.

Тарымал ыяштарны база чечек үнүштерин суттарып өстүреринге чем кудукту казып белеткээн, ында суг сорлуар (насос) херекселди тургускан.

Школаның студентилериниң болгаш башкылар коллективиниң ол ажылы хулдас барбаан ам безин аныяк ыяштарның ногаан бүрүлери чайыннаныр турар апарган.

Областың колхозтарында часкы тарылганың чоруп турарының дугайында медээ

(Май 20-де, хуу-биле)

Районнар	Ниити чажып тарааны	Ооң иштинде тараа культуралары	Кызылтас
1. Чөөн-Хемчик	106,2	111,3	113,4
2. Бии-Хем	99,5	106,8	107,4
3. Сүт-Хөл	99,5	105,5	124,0
4. Каа-Хем	99,3	105,7	106,1
5. Өвүр	98,3	103,7	111,6
6. Таңды	97,4	105,1	108,6
7. Бай-Тайга	92,0	96,5	110,4
8. Улуг-Хем	91,2	98,3	104,3
9. Чаа-Хөл	88,3	92,5	111,4
10. Барыын-Хемчик	87,1	91,8	98,6
11. Тес-Хем	79,6	84,7	93,1
12. Тоожу	75,9	105,0	—
13. Кызыл	74,2	81,1	95,7
14. Эрзин	68,7	72,0	104,1

Трактор бригадаларынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бүгү хемчег-биле бедидер

Бешки беш чыл планының талазы-биле партияның XIX съездизиниң директиваларында: «Беш чылдың иштинде тракторга хүнде бүдүрер ажылды 50 хуу хире бедидерин хандырар» деп айытган. Бай-Хаак МТС-тин механизаторлары бо айтыышкынны күүсеттиишаан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип турар.

Эштер А. Бобков, В. Рыженков, П. Ермодаев оларның трактор бригадаларынга тракторларны болгаш кожулда машиналарны эн бүдүрүкчүлүг ажыглаарын хандырып турар шак графиги-биле ажылдаар методту чедиишкиниг ажыглап турар.

Алдыгы трактор бригадазының трактористи эш В. Рассамахин майның 5-тин хүнүнде 158 га кызылтасты чаштырып, өөлчет нормазын 5 катап ажыр күүсеткен. «Кызыл партизан» колхозта ажылдап турар тракторист эш Н. Петраков трактор нуң дүргеделин эки ажыглап, чер аңдарының нормазын 251 хуу күүсеткен. Часкы тарылга үезинин дургузунда ооң трактورунуң ортумак бүдүрүкчүлүү 260 хуу болган. Тракторист эш А. Горбажок бодунун эки В. Петраков-биле кады май 12-те чедир чымчак аңдарылгага шилчидерге 707 ганы ажылдап, азы чылдың оналгазын күүсеедипкен. Бо ийи эштер үгле септелгелерге 1,5 мун рубльди камнап алган.

Мындыг чижектер хөй. Ынчалзы-даа шупту тракористер мынчаар ажылдавайн турарлар. Өлөөн хөй тракористер өөлчет нормаларын күүсеттиейн турарлар. Ылаңдарның планын орту чедир безин күүсеттиеннер. Бо болза, хамыктың мурнунда тракторларны багай ажыглап турарын, механизаторлар биле хову бригадаларының кежигүннериниң аргазында бүдүрүлгечи кады-ажылдажылга хожудан турарын тайылбырлап турар. Ол колхозтуң хову ажылының бригадазының бригадири каш хүнде бригадага барбайн турар, ооң кайда, чүү кылып турарын кым-даа билбес. Бригадир эш Тырышкын ховуга барбайн, бүгү ажылдарга «эки» деп үнелээшкинни берип, актыларны эрецгей өзу-биле хүлээп ап турар.

«Кызыл партизан» колхозтуң хову бригадазының бригадири эш Пустозеров Кара-Чыраа деп черде ийи агрегатты үрезин сөөртүлгези-биле хандырбаанындан 40 шак иштинде ажылдаваан. Бо бүгү чоруктар механизаторларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн кудуладып, ажылдың мурнакчы методтарын калбаа-биле ажыглаарынга шаптык болуп турар. МТС-тин трактор бригадаларында ажыл шагын аңаа эрттирер чоруктар-биле демиселди ам-даа багай чорудуп турар. МТС-ке ниитизи-биле ажыл шагын куруг эрттирер чорук баштайгы он хонукта 3280 шак, ооң иштинде техника талазы-биле чедир кылдын мзаныдан болганы 2960 шак болган. Эш Дьяченконуң тос дугаар трактор бригадазында херек онза багай болуп, он хонуктуң иштинде 557 шакты аңаа эрттиргеи. «Революцияның чалбыыжы» колхозта эш Шелеповтуң трактор бригадазында күш-ажылды чөп организастаар, ажылды хынамчалыы-биле планнаарының орнунга ийи чангыс рекордтарже көрүп, а өске машиналарже кичээнгей салбайн турар.

Мында бедик көргүзүг дээш демиселди хүн-дүн иштинде чорудуп, ооң түннелин чангыс өөлчегде күүсеткенинге санап турар. Күш-ажылды ынчаар организастаары ажылга хоралыг болгаш социалистиг чарыштың ужур-дузазын кудуладыр.

МТС-тин участок механиктериниң талазындан техниктиг контроль кошкак болгаш септелгениң куду шынарлыг болганы күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн кудуладып турар. Чижээ, № 2 АТЗ-НАТИ деп трактор 26 хүнде септелгеге турган. Ол трактор МТС-тен 12 километр Ленин аттыг колхозтуң шөлүнге чедип чораашла катап септелгеге кирген, херек кырында тарылганың дургузунда үгле 7 ганы аңдаргаш. Техниктиг ажаалганы трактор бригадаларының хөй кезиинде ковчуг четпес чорудуп турар. Балабанов, Тефанюк болгаш өске-даа чамдык участок механиктери боттары техниктиг ажаалганың өзулуг чурумун эки билбес болуп турарлар. Чамдык тракторларга шланга чоктуң хараазындан кывар үүлдү ведро-биле кудуп, черге төп, артык минута эрттирип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн кудуладып турар.

Механиктер, агрономнар болгаш өске-даа техниктиг ажылдакчылар күш-ажылдың организастаашкынын сайзырадыр, планнаашкынны болгаш учётту экижидер, күш-ажылдың эн дешпилгелиг методтарын калбаа-биле ажыглаарын чедип алыр дээш демисежир ужурлуг. Бригадаларга аныяк тракористер-биле техниктиг өөредилгени организастаар, чаартыкчыларның дүржүлгазы-биле оларны чепсеглээр херек.

МАРКСИСЧИ-ЛЕНИНЧИ ФИЛОСОФИЯНЫ ӨӨРЕНИП ТУРАРЛАРГА ДУЗАЛАМЧЫ

Ниитилелдиң материалдыг амыдыралының байдалдары

Ниитилел амыдыралы материалдыг база угаан-бодалдыг ийи талаалрлыг болур деп төөгү материализми өөредип турар. Ниитилелдиң материалдыг амыдыралы дээрге, кижилериң медерелинден болгаш тура-соруундан хамаарышпайн туруп турар объективтиг боттуг чүүл болур, а ниитилелдиң угаан-бодалдыг амыдыралы дээрге, ол объективтиг боттуг чүүлдүң илерээшкини болур. Ниитилелдиң амыдыралы кандыг болдур, ниитилелдиң материалдыг амыдыралының байдалдары кандыг болдур,—оон идеялары, теориялары, политиктиг үзелдери, политиктиг албан черлери ындыг болур. Төөгү эртеминде хол философтуг айтырыгның ол материалисчи шиитпирлели буржуазияның идеологтарының кандыг-даа идеалистиг меге хуурмак бодалдарынга кызыгаарны салган, ниитилел хөгжүлдезиниң дүрүм ёзугаар болур чүүлдерин эртем ёзугаар билип алырынга удуртулга болдурар угшигни берген.

Бүгү ниитилел харылзааларының эң ханы үндезини болза, материалдыг чүүлдерни бүдүреринiң чорудулгазында кижилериң кирип турар харылзаалары болур. Ниитилел амыдыралының бүгү талааларындан кижилериң экономиктиг, бүдүрүлгелиг харылзааларын ниитилелде өске бүгү харылзааларны тодарадып турар кол, эң баштайгы харылзаалар кылдыр онзалап көргеш, Маркс биле Энгельс оон-биле ниитилел хөгжүлдезин билип алырын бойдустуң хоойлузу ёзугаар чаягаар төөгүлүг чорудулга кылдыр билип алырынга быжыг үндезинни тургусканнар.

Төөгү материализми ниитилел амыдыралынга бүдүрүлге аргазының кол, тодаратыкчы ролюн ажыткан болгаш оон-биле массаларның амыдыралының ниитилел байдалдарын эртем ёзугаар шинчилеп көөр, төөгүге улус массаларның шиитпирлиг ролюн тодарадыр арганы эң баштай-ла берген. Ниитилел хөгжүлдезиниң төөгүзү болза, материалдыг чүүлдериниң бүдүрүкчүлериниң боттарының төөгүзү, ажылчы массаларның төөгүзү, улустарның төөгүзү болу берген.

Ниитилел хөгжүлдезиниң объективтиг хоойлуларының кара-чаңгыс шын эртемниг үндезилелин берип турар төөгүнүң материалистиг билиишкини болза, марксисчи партияның политиказының, стратегиязының болгаш тактиказының теоретиктиг үндезини, делегейни революсчу ёзуйбиле чаартыры дээш, коммунизмниң тиилелгези дээш демиселге ажылчын аңгының күчүлүг идеялыг чепсээ болур.

1.

Ниитилел тургузуунуң характери, ниитилелдиң идеялары, теориялары, политиктиг албан черлери алызында баргаш, ниитилелдиң материалдыг амыдыралының байдалдары-биле тодаратынар.

Ниитилелдиң материалдыг амыдыралының байдалдары деп чүл?

«Ниитилелдиң материалдыг амыдыралының байдалдары» деп билиишкинге: 1) географтыг байдал, тодаргайлаарга кижи ниитилелин хүрээлеп турар бойдус, 2) улус чон, 3) материалдыг чүүлдерни бүдүрер арга—кирип турар. Эртемниг коммунизмниң үндезилекчилери Маркс болгаш Энгельс, оларның улуг уламчылакчылары Ленин болгаш Сталин ниитилелдиң материалдыг амыдыралының байдалдарының системазында ол чүүлдериң түс-түзүнүн уткызын ажытканнар, оларның аразында харылзаазын, ниитилел хөгжүлдезинге оларның түс-түзүнүң ролюн көргүскеннер.

Географтыг байдал болза, ниитилелдиң материалдыг амыдыралының эргежок чугула болгаш доктаамал байдалдарының бирээзи болур. Ниитилел хөгжүлдезинге улуг саңлдарны ол чугажок көргүзүп турар. Ниитилелди хүрээлеп турар бойдустуң кайы-бир байдалы бүдүрүлге чорудулгазының чаягаар үндезини болуп турар, ол үндезин чокка бүдүрүлге черле болдунмас. Таарымчалыг географтыг байдалдар ниитилел хөгжүлдезин дүргедип турар, таарымча чок байдалдар—ону ооҗумнадып турар.

Ниитилел амыдыралының бойдус талазы-биле байдалдарын Маркс ийи улуг чергеге чарган: 1) амыдыраң чурттаарының хөрекселдериниң чаягаар байлаа—хөрзүннүң чаагайы, сугларда балыктарның эдбекшилдии, арыгларда куштар болгаш оон-даа өскелер, 2) күш-ажылдың хөрекселдериниң үнер дөстериниң чаягаар байлаа—суг ужарлары, суг оруктары, ыяш, металлдар, хөмүр даш, нефть болгаш оон-даа өскелер.

Кижи ниитилелиниң хөгжүлдезиниң эртеги чадаларында бойдустуң бир дугаар байдалы эң улуг ужур-дузалыг турган. Хөрзүннүң чаагайы, сугларда балыктарның эдбекшилдии, азыралга өөредип алырынга таарыжып дириг амытаннарның бары,—бо бүгү болза, күш-ажылдың ниитилел хуваалдазының чаягаар үндезини — чер ажылының, мал ажылының болгаш өскелериң-даа тывылганы—болуп турган. Ниитилел хөгжүлдезиниң эрдэн бедик чадаларында ийи дугаар байдалдар—суг ужарларының энергиязын ажыглаары, аргыжылгага хемнерни, ажыктыг казымалдарны ажыглаары улам ужур-дузалыг болу берген.

Бүдүрүлгениң чаягаар байдалдарының ужур-дузазын характеристевишаан, Маркс мынча деп бижээн: «Бир эвес бис ниитилел бүдүрүлгезиниң хөй азы эвээш хөгжүлделиниңден чартыгар болзувусса чүү болурул дизе, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүг чаягаар байдалдар-биле харылзашкак апаар» («Капитал», том 1, арын 515).

Географтыг байдалдың чугула ужур-дузазын ниитилел амыдыралының материалдыг байдалдарының системазында эргежок чугула болгаш доктаамал хөделип турар чүүлдериниң бирээзи кылдыр көрбүшаан, марксизм-ленинизм оон-биле кады географтыг байдал ниитилел хөгжүлдезиниң кол болгаш тодарадыкчы чылдагааны эвес деп санаан турар.

Ынчаарга географтыг байдал дугайын ниитилел хөгжүлдезиниң кол фактору дээр бодал буржуаз социологияда калбаа-биле нептерээн. Социологияда географтыг байдал дээр чүвениң талалакчылары ниитилелди долганып турар бойдустуң байдалдары (климатты, хөрзүнну, чер кырының байдалын, үнүшту) кижилериң физологиязынга болгаш психологиязынга саңлдар көргүзүп, оларның мөзүзүн база аажычаңын, а оларны дамчыштыр бүгү ниитилел-политиктиг тургузугну тодарадып турар деп санаан турарлар. Франциянга Монтеське, Англияга Бокль болгаш өскелер-даа шак ындыг үзелдерни барымдаалап турганнар.

Революция мурнундагы Россияга географтыг угланыышкынның төлөөлекчилери социолог М. Мечников, төөгүчүлер С. Соловьев, В. Ключевский болгаш өскелер болуп турган. Географтыг байдалдың ролюн билип алырынга социологияда географтыг угланыышкынны төөгүнү материалистиг ёзу-биле көөр үеледип хевири кылдыр шын эвес үнелеп турган Г. Плеханов улуг чазыгны кылган. Херек кырында төөгү материализми-биле социологияда географтыг угланыышкынның аразында дөмейлежир чүве чүү-даа чок, оон дуржук—олар ботбодунга өөрөөннешкек. Ниитилел хөгжүлдезин географтыг угланыышкынның тайылбырлап турары эртем ёзугаар эвес, идеалистиг тайылбырлаашкын болур,—олар ниитилел тургузуунуң характерин ниитилелде тергиидеп турар медерелден, идеядардан хамаарыштыр тодарадып турарлар.

Социологияда географтыг угланыышкын эртемниг эвес, реакциялыг угланыышкын болур. Ол угланыышкын кижини кижи мөлчүүр чорукту «чаягаар» байдалдар-биле шынзыктырыксап, мөлчүкчү тургузугну мөңге кылдыр бүзүредирин орадлажып турар: бир эвес ниитилел тургузуунуң үндезини болуп турар географтыг байдал мукмуң чылдарның дургузунда барык өскерилге чок артып калып турар чүве болганда мөлчүкчү тургузуг-даа мөңге болгаш өскерилбес болур апаар-дыр.

Социологияда географтыг угланыышкынның эртем талазы-биле бүрүн үндезин чогу турза-даа, ону империалистиг буржуазия агрессчи дайыннарны үндезилээринге калбаа-биле ажыглап турар. Расалыг теория-биле катышкан ол угланыышкын XIX вектиң төнчүзүнде база XX вектиң эгезинде «геополитиканың», азы «политиктиг географияның» ады-биле хөделип үнүп турган. Немец фашистер «геополитиканы» немец расага «амыдырал делгемин» чаалап алыр дээш бодунуң планнарын теория талазы-биле үндезилээринге, делегейге тергиидел дээш герман империализмниң тенек аарыг кордаашкыннарынга ажыглап турганнар.

Реакциялыг буржуаз социологияның хевирлериниң бирээзи болур географтыг угланыышкынга удур марксизм-ленинизмнин классиктери эптеш чок демиселди кезээде чорудуп келгеннер.

И. В. Сталинның «Диалектиктиг болгаш төөгү материализминиң дугайында» деп ажылында географтыг угланыышкынның үндезин чогу, эртемге удур мегези чылча шаптынган. Ниитилел хөгжүлдезинде өскерлиишкиннер географтыг байдалда өскерлиишкиннерге бодаарга, деңнел чок дүргеп чоруп турар үүве болганда, географтыг байдал ниитилел хөгжүлдезинге шиитпирлиг, тодарадыкчы саңлдарны чедирип шыдавас деп эш Сталин өөреткен.

«Үш муң чылдың дургузунда Европага үш ниитилел тургузуу солужа хона берген: эге амыдыралдың общиналыг тургузуу, кул эдилелиниң тургузуу, феодалдыг тургузуг, а Европаның чөөн кезиинде, ССРЭ-де харын дөрт ниитилел тургузуу солушкан. Ынчаарга ол-ла үениң дургузунда Европада географтыг байдалдар чок болза көңгүс өскерилбөөн, чок болза, ол дугайында чугаалаарындан география безин чөрчүп турар хире чөгенчиг бичии өскерилген болур-дур. . .

Ындыг болза-даа, моортан географтыг байдалды ниитилел хөгжүлдезиниң кол чылдагааны, тодарадыкчы чылдагааны болуп шыдавас-тыр дизе чогуур, чүве дээрге, он-он муң чылдарның дургузунда барык өскерлиишкин чок артып калып турар үүл болза, үүс-үүс чылдарның дургузунда үндезини-биле өскерлип турар үүлүүн хөгжүлдезиниң кол чылдагааны болуп шыдавас» деп эш Сталин бижээн («Ленинизмниң айтырыглары», 11-ги үндүргени,арын 588).

Кижи ниитилели географтыг байдалдың саңлдарынга чүгле таваржып турар эвес, харын ол бодунуң эдлчээнде географтыг байдалга идепкейлиг саңлдарны чедирип турар дээрзин төөгү херечилеп турар. Ынчаарда ниитилелдиң географтыг байдалга саңлдарының характери болгаш күжү ниитилел тургузуунуң характери-биле тодаратынып турар. Капитализм бодунга ажыглатынып болур хире,чер бөмбүрзээнің бүгү кезектерин бодунуң эраатанзыг мөлчүлезинин ажыглал чери болдурган. Империалистернің колониялларда араатанзыг эдлээшкини Азияның болгаш Африканың чурттарының чер ажылынга хоозурантай үрүкту таварыштырып турар.

Капитализмга удурланыштыр социализм болза, кайгамчык улуг делгемнерге бойдустуң план ёзугаар чаартырынга эң-не тэарымчалыг аргаларны тургузуп турар.

ССРЭ-де коммунистиг тургузуушкунуң чединишкиннери, улус демократиязының чурттарының чединишкиннери социологияда географтыг угланыышкынның, буржуаз геополитиканың эртем талазы-биле бүрүн үндезин чогун ылаштыг бүзүредип турар болгаш кижи ниитилелиниң хөгжүлдезинге географтыг байдалдың ролюнуң болгаш эдлеп турар туружунуң дугайында марксизм-ленинизмниң кылган түүнелдериниң шынныын бадыткап турар.

2.

Ниитилелдиң материалдыг амыдыралының байдалдарының системазынга географтыг байдал-биле чергелештир улус чоннуң өзүлдези, чоннуң сырый, сырый эвези база кирип турар.

Ниитилелдиң материалдыг амыдыралының байдалдарының эргежок чугула чүүлү кижилер болуп турар, кижилериң доктаамыр чогуур саны чокка ниитилелдиң кандыг-даа материалдыг амыдыралы болуп шыдавас деп эш Сталин айыткан.

Кижилер—материалдыг чүүлдериң бүдүрүкчүлери,—ниитилелдиң эң чугула бүдүрүкчү күжү. Чоннуң эвээш азы хөй сырыйындан болгаш өзүлдезиниң дүргениден чаа черлерни ажыглалга киирериниң аргазы, экономиктиг хөгжүлдениң темпизи, улустуң байлааның өзүлдези дыка хемчээлдиг хамааржыр. Мынчангаш, улус чоннуң өзүлдези, чоннуң сырый, сырый эвези ниитилел хөгжүлдезинге чугаажок саңлдарлыг болуп турар.

Ынчалза-даа ол ышкаш улус чоннуң өзүлдези ниитилел хөгжүлдезин тодарадып турар чылдагаан болбас болгаш болуп шыдавас. Бир эвес улус чоннуң өзүлдези ниитилел хөгжүлдезиниң тодарадыкчы күжү болур турган болза, чоннуң улам бедик сырыйы ниитилел тургузуунуң чогуур база улам бедик хевирин амыдыралга белдурар ужурлуг турган ийик деп И. В. Сталин айтып турган. Ынчаарга Бельгияның чонунуң сырыйы ССРЭ-ниинден 26 катап бедик, ынчалза-даа ССРЭ-ден Бельгия бүдүн төөгүлүг үе хожудан калган, чүл дээрге, Бельгияда капиталистиг тургузуг тергиидеп турар, а ССРЭ-де социалистиг тургузуг тургустунган.

«Улус чоннуң өзүлдези ниитилел хөгжүлдезинге саңлдарлыг болур, ниитилел хөгжүлдезин чиигедип азы ооҗумнадып турар, ындыг болза-даа, ниитилел хөгжүлдезиниң кол күжү болуп ол шыдавас болгаш ниитилел хөгжүлдезинге оон саңлдары тодарадыкчы саңлдар болуп шыдавас, чүге дээрге, ук ниитилел тургузуу чүге кандыг-бир өске тургузуг-биле эвес, а ыяавыла кандыг-бир чаа тургузуг-биле солчуп турарыл, эге амыдыралдың общиналыг тургузуу чүге ыяавыла кул эдилелиниң тургузуу-биле, кул эдилелиниң тургузуу—феодалдыг тургузуг-биле, феодалдыг тургузуг кандыг-бир өске тургузуг-биле эвес, —а буржуазтыг тургузуг-биле солчуп турарыл деп чүвениң тайылбырынга улус чоннуң өзүлдези боду дүлгүүр берип шыдавас болуп турар»—деп эш Сталин өөреткен (ында, арын 588).

Марксизм-ленинизм улус чоннуң дугайында буржуаз тедрияны чылча шавычы шүүмүүлелге таварыштырган. Улус чоннуң сырыйының дугайында айтырыгның талазы-биле буржуаз социологияга ийи угланыышкын туруп келген. Дешпин үнүп орган буржуазияның негелдезин илередип турган, буржуаз социологияда оларның бирээзи чоннуң өзүлдези бүгү ниитилел хөгжүлдезин, ниитилелдиң экономиктиг болгаш политиктиг тургузуун тодарадып турар деп бүзүредип турган. Чер аристократиязының болгаш буржуазияның реакциялыг кезектериниң үзелин илередип турган буржуаз социологияда өске угланыышкын болза, улус чоннуң өзүлдези ниитилел хөгжүлдезинде кол кемниг чорук болур деп бадыткаксап турган. Ийи дугаар угланыышкын мальтузианчы үзелде эң-не кесқу болгаш долузу-биле илереп турар.

Мальтус деп англи лама «Улус чоннуң хоойлузунуң дугайында дуржулга» деп 1798 чылда үндүрген номунга «хоойлу» чардаан, оозунга улус чоннуң ажыглалында бар турар амыдыралдың хөрекселдериниң улус чоннуң өзүлдези ажып турар деп бадыткаан. Улус чоннуң өзүлдезиниң болгаш амыдыраң чурттаарының хөрекселдериниң даан бодап каан ол «дүүшпес чоруундан» аштың, ядаралдың, ажыл чок чорук-тун болгаш ажылчы чоннарның өске-даа хоозураашкыннарының чылдагааның Мальтус көрүп турган. Ядаралдан үнер дизе, ажылчы чоннар ашак кадай болчурундан болгаш уруглар төрүүрүнден дадгалдаар ужурлуг, чума болгаш өске-даа зарыгларның хамчыындан, дайыннардан, чоннуң эвээжээр чоруу болза кижи төрелгетенге буян болур деп түүнелди ол оон кылган. Ол реакциялыг теорияның аңгы талазы-биле ужур-утказы чүл дизе, ядарад база ажыл чок чорук дээш харыысалганы капитализмден дүжүрүп чайладыр болгаш ол харыысалганы ажылчы чоннарның боттарының кырынга чүдүрер дээнинде болуп турган.

Үүс-үүс миллион ажылчы чоннарының кырынга империализмниң чүктедип турары улуг аар-бергелерни болгаш түргеглелдерни шынзыктырарынга Мальтустуң бүжар, өлүрүкчү теориязын империалистиг буржуазия ажыглай шаап алган. Чаа америк мальтусчулар—Фогт, Кук, Пенделл болгаш оларның англи эдискилери — Хаксли, Рассел болгаш өскелер болза, ажыл чок чорук, аш, чурттала криизи, өртек-үне улгадыышкыны, дайыннар болгаш оон-даа өскелер кижи амытанның хөлүн эрттир өзүп көвүдээнинден болуп турар кылдыр бүзүредирин орадлажыксап турарлар. Пенделл болза, «ажыр чурттаашкынны» «амгы үеде делегейде эң-не багай аас-кежик чок чоруктуң чылдагааны» кылдыр чарлап, делегейниң чонун 700 миллион кижиге чедир, тодаргайлаарга үштүн бири кылдыр кызырар деп санал киирип турар. Ынчаарга артык кижилерге мангысталдыр семирип турар мөлчүкчү ацтыларның төлээлекчилерин эвес, а материалдыг чүүлдериниң тургузукчулары — ажылчы чоннарны киирип турар.

Кижи хыдыр чоруктун ол бүжар бак суртаалы—буржуаз идеологияның дүжүп батканының болгаш буурааныныың херечизи, капитализм ирээн болгаш бодунуң үезин чурттап эрттирген дээрзинин көргүзүү болур. Капиталистиг чурттарның миллион-миллион ажылчы массаларының ядараашкыннарының чылдагааны чер кырында эмин эрттир хөй кижилер барында эвес, а ядаралды, ашты, хоозураашкынны капитализмниң чайлаш чок төрүп үндүрүп турарында болур. Статистиканың түүнелдери ёзугаар амгы үениң бүдүрүкчү күштери оларны таарыштыр ажыглаар болза, 2,5 миллиард кижилерниң эвес, а каш катап хөй — 8— 11 миллиард хире кижиниң амыдыраң чурттаарын хандырып шыдаар. Чүгле эң хөй кончаа сүрер деп принцип тергиидеп турар капиталистиг тургузуг болза, кижилериң хандырылгалыг, хостуг болгаш аас-кежиктиг чурттаарынга шаптык кылып турар.

Чүгле капитализмни үзүткаары болгаш ажылчы чоннарның эрге-чагыргазый тургузары бүгү чоннуң өзүп турар хереглелдерин хандырарынга байдалдарны тургузуп турар дээрзин ССРЭ-ниң болгаш улус демократиязының чурттарының улустарының дуржулгазы бүзүредип турар.

Чоннуң өзүлдезиниң ниитилел тургузуунуң характериниң хамаарышпайн турар кандыг-бир абстрактыг биологтуг хоойлузу чок болгаш туруп-даа шыдавас. Чоннуң өзүлдези ниитилел тургузуунуң характериниң хамааржырын төөгү материализми өөредип турар. Капитализм миллион-миллион ажылчы чоннарның амыдыраң чурттаарынга шыдажыр аргажок байдалдарны тургуспушаан, оларны аш-чутка болгаш зарыг-аржыкка киирбишаан, чоннуң өзүлдезин саададып, чонну кызырлырынга чедирип турар. Социализмниң байдалдарында материалдыг чаагайжылганың чайгылыш чок көдүрүүшкүнүнүң хараазы-биле чон дүрген өзүп турар. 1935 чылда мурнакчы эр, хөрээжен комбайннёрларның чөвүлел хуралынга эш Сталинның чугаалааны болза:

«Ажылчы чоннарның материалдыг байдалы дыка экижээн, чурттаары эки, хөглүг апарган деп ам бисте шупту чугаалап турарлар. Ол шын болбайн-аан. Ынчаарга ол болза, чон эрги үеден ырак дүрген өзүп көвүдээр апаарынче чедирип турардыр. Өлүр чорук эвээш, өзүп-төрүүр чорук хөй апарган, ариг өзүлде деңнел чок хөй болуп турар. Ол эки болбайн канчаар, бис аңаа байырлап турар бис» (Ленин болгаш Сталин. «ВКП(б) төөгүзү өөренир чогаалдарның чыындызы», том III, арын 656).

3

Ниитилелдиң материалдыг амыдыралының системазында ниитилел тургузуунуң характерин, ниитилелдиң бир тургузугдан өске тургузугже хөгжүлдезин тодарадып турар кол күш болза, кижилериң амыдыраң чурттаарының эргежок чугула, амыдыралга чепсектерни тып алырының аргазы, материалдыг чүүлдерни бүдүрериниң аргазы болур.

Чурттаар төлээде кижилер азып-чемниг, идик-хептиг, чурттаар оран-суурлуг, одаар чүүлдүг болгаш өске-даа чүүлдерлиг болур ужурлуг. Ынчалза-даа ол материалдыг чүүлдер бойдуста белеткеп каан турбас. Оларны бүдүрер херек. Кижилер бой-дустан амыдыралдың чүүлдерин ажылдавайн ап турган «алдын үе» турган дээр янзылыг буржуаз идеологтарның авыяазының марксизм-ленинизм шиитпирлии-биле буруу шапкан.

«Бистиң артывыска кандыг-даа алдын үе турбаан, эге амыдыралдың кижизи амыдыраң чурттаарының бергелериниге, бойдус-биле демиселдиң бергелериниге дүй бастырган чораан»—деп, В. И. Ленин бижээн (Чогаалдар, том 5, арын 95).

Амыдыралдың чүүлдерин бүдүреринге бүдүрүлгениң чепсектери, ол чепсектерни бүдүрүп билири болгаш оларны ажыглап билири эргежок чугула. Кижи болза, күш-ажылдың чепсектерин бүдүрүп билири-биле, ону ажыглавышаан, амыдыраң чурттаарының хөрекселдерин тып ап турарыбиле аң-араатаннардан ылгалып турар. Бүдүрүлгениң чорудулгазы ёзулуг уткабиле ыяавыла бүдүрүлгениң чепсектерин белеткеп кылырындан эгелеп турар болгаш кижиниң күш-ажылының характерлиг онза чүүлү болур. Күш-ажылдың хөрекселдери чүгле кижиниң ажылчын күжүүн хөмчевири эвес, харын күш-ажыллың болдунуп турары ниитилел харылзааларының көргүзүү болур деп Маркс демделеп чораан.

Күш-ажыл, материалдыг чүүлдерни бүдүрери—бүгү-ле байлактың үнер дөзү, ниитилелдиң амыдыраар үндезини болур. Бүдүрүлгени биче када безин соксалыптар болза, кижи ниитилелинге өлүм болур ийик. Материалдыг чүүлдерни бүдүрери ниитилелдиң амыдыралының болгаш хөгжүлдезиниң ол чокка туруп шыдавазы үзүктел чок, чаягаар болгаш ёзулуг эргежок чугула үндезини болуп турар.

Бүдүрүлге, күш-ажыл дээрге, «кижилериң амыдыраң чурттаарының байдалы, мөңге, чаягаар эргежок чугула чүүл болур: ол чокка кижи-биле бойдустуң аразынга бүдүмелдер солчуру болдунмас турган ийик, тодаргайлаарга, кижиниң бодунуң амыдыралы болдунмас турган ийик»—деп, Маркс айтып турган («Капитал» том, I, 1949 чыл, арын 49).

Материалдыг чүүлдерни бүдүреринiң аргазы—бүдүрүкчү күштер болгаш бүдүрүлге харылзаазы деп боттарының аразында чарылбас харылзаалыг ийи талалыг болур. Материалдыг чүүлдерни оларның дузазы-биле бүдүрүп турар **бүдүрүлгениң чепсектери** база бүдүрүлге талазы-биле тодаргай дуржулгалыының болгаш күш-ажылга чаңчылдарының ачызы-биле бүдүрүлгениң чепсектерин хөделдирип турар база материалдыг чүүлдерни бүдүрерин боттандырып турар **кижилер** ниитилелдиң бүдүрүкчү күштери болуп турар. Бүдүрүкчү күштериң билиишкининге күш-ажылдың чүүлдери—чер, ажыктыг казар байлактар, чиг-эт, материалдар кирбес. Күш-ажылдың чүүлдери болгаш бойдустуң күштери болза, ниитилелдиң материалдыг амыдыралының байдалдарының тургустунган чугула кезии болур, ынчалза-даа олар бүдүрүкчү күштерге кирбейн, а географтыг байдалдың кезээ болуп турарлар.

Бүдүрүкчү күштерни бойдустуң чаягаар күштери-биле дөмейлештирип, бүдүрүкчү күштериниң билиишкинин техникага, бүдүрүлгениң чепсектериниче кирп санаан турган вульгарлыг материалистернiң орадлажыышкынын төөгү материализми шиитпирлии-биле буруу шапкан. Бүдүрүкчү күштериниң ындыг тодарадылгазы материалдыг чүүлдериниң бүдүрүкчүлери—ниитилелдиң эң чугула бүдүрүкчү күштери болур ажылчы чоннарның ролюн чок кылдыр көөр чорукка чедирип турар. Бүдүрүлге чепсектери боттары кижилерден башкаланчак тура, бүдүрүкчү күштер болбайн турарлар. Чүгле күш-ажылдың чепсектерин кижи-биле катыштырары бүдүрүлге чорудулгазын боттандырар арганы берип турар.

«Бүдүрүлгениң чорудулгазында ыяа туруп турар машина ажык чок. Оон ынай машина болза, бүдүмелдериниң чаягаар солуушкуннарының үрегдекчи хөделиишкининге таваржып турар. Демир даңгыр, ыяш ириир болгай... Дириг күш-ажылы аз чүвелерни хаара тудар. өлүг чүүлдерден оларны диргизер, оларны чүгле болдунар чүүлдерден боттуг болгаш хөделип турар хереглел үнелер болдурар»—деп Маркс бижээн («Капитал», том 1, арын 190).

Материалдыг чүүлдериниң бүдүрүлгезиниң чорудулгазында кижилер бодунуң күш-ажылын чиигедирин орадлаштыыаан, бүдүрүлгениң чепсектерин соксаал чок эжижидип, оон-биле кады олар бодунуң бүдүрүлге дуржулгазын сайзырадып, күш-ажылга чаа чаңчылдарны шинээдип ап турарлар. Кижилериң чыгдынган бүдүрүлге дуржулгазы бүдүрүлге чепсектериниң улам ынай сайзыраашкынының болгаш хөгжүлдезиниң үндезини болуп турар. Мынчангаш бүдүрүкчү күштер—бүдүрүлгениң чепсектери болгаш кижилер боттары соксаал чок шимчээшкинде болгаш өскерилгеде турып турар.

Бүдүрүкчү күштер материалдыг чүүлдерни бүдүреринге ажыглап турар бойдустуң чүүлдериниге болгаш күштериниге кижилериң хамаарылгазын илергейлеп турар. Даш чепсектерден амгы үениң эң нарын машиналарынга болгаш улуг үлетүүрүнге чедир бүдүрүкчү күштериниң төөгүзү болза, бойдус-биле демиселге кижиниң күш-ажылының күчүзүнүң өскенинiң төөгүзү болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң болгаш кижи ниитилелиниң хөгжүлдезинге улам-на калбак материалдыг аргаларны тургусканының төөгүзү болур. Ынчалза-даа, бүдүрүкчү күштериниң өзүлдезиниң хемчээли-биле ажылчы чоннарның амыдыралы экижээн. Ол байдал ниитилел байлаанын кол кезии хөй эвес кижилерге ажыглатынып турган, а ажылчы чоннар, материалдыг чүүлдериниң бүдүрүкчүлери аш-түренги байдалга чурттап чораан кайы-бир ниитилелдиң төөгүлүг үе байдалынын хоозазы-биле материалдыг чүүлдерни бүдүрүп үндүрүп турганы-биле тайылбырлатынар.

Ол байдал үндезини бүдүрүлге харылзаалары болуп турар ниитилелдиң аңгы талазы-биле башкалатынганы-биле тайылбырлатынар. Бүдүрүлгениң чорудулгазында кижилер чүгле бойдуска эвес, а ботбодунга саңлларны көргүзүп турарлар. Кижилер материалдыг чүүлдерни чаңгысчаңгыс, бот-бодунда башкаланчак тура бүдүрүп турар эвес, а ниити, бөлүк-бөлүүбиле бүдүрүп турарлар.

Бүдүрүлге дээрге, кезээде база бүгү-ле үе-байдалдарда ниитилел бүдүрүлгези болур. «Бүдүрер төлээде кижилер тодаргай харылзааларга болгаш хамааржылгаларга кирип турар болгаш чүгле ол ниитилел харылзааларын болгаш хамаарылгаларын дамчыштыр бойдуска оларның хамаарылгазы туруп турар болгаш бүдүрүлге бар турар»—деп Маркс айыткан (К. Маркс, Ф. Энгельс. «Шилитингген чогаалдар». Күрлитературa үндүрер чер, 1952 ч., том 1, арын 63).

Материалдыг чүүлдериниң бүдүрүлгезинин чорудулгазында кижилериң бот-боттарының аразында тургузуп турар улуг-дедир харылзааларын бүдүрүлге харылзаалары дээр. «ССРЭ-де социализмниң экономиктиг проблемалары» деп генийлиг чаа чогаалынга И. В. Сталин бүдүрүлге харылзааларынга: а) бүдүрүлге херекселдеринде өөрүнүн хевирлери; б) оортан укталыш турар бүдүрүлгеде янзы-буру социал бөлүктериниң байдалы болгаш оларның улур-дедир харылзаазы азы Марыстың чугаалааны-биле «бодунуң ажыл-чорудулгазын улур-дедир солужары»; в) олардан бүрүнү-биле хамааржып турар продуктуларны хуваарының хевирлери хамааржыр деп айыткан.

Марксизмниң хажыдыкчылары, чүүл базын оппортунистер ниитилел амыдыралын ниитилел медерели-биле дөмейлештирбишаан, кижилериң бүдүрүлге харылзаалары медерелдиг тургустунуп турар, ол дээрге, ажылчының угаан-бодалдың харылзаалары-дыр деп бүзүредирин орадлажып турарлар. Ол идеалистиг чулчуруушкунну чылча шапышаан, марксизм-ленинизм болза, угаан-бодал харылзааларындан ылгаштыр материалдыг, кижилериң медерелинден болгаш тура-соруундан хамаарышпайн туруп турар бүдүрүлге харылзааларының объективтиг хөрактерин демделеп турар.

Бүдүрүлге харылзааларының нарын системазында үндезин чүүл болза бүдүрүлге херекселдеринге кижилериң хамаарылгаларының янзы-бүрү хевирлери болуп турар. Бүдүрүлге харылзааларының байдалы бүдүрүлге херекселдери кымның эргезинде турарыл,—бүгү ниитилелдиң эргезинде бе азы олардың өске кижилерни, бөлүктерни, аңгыларның мөлчүүрүнге ажыглап турар тус-тус кижилериниң, бөлүктерниң, аңгыларның эргезинде турар бе деп айтырыгны харылап турар—деп эш Сталин айыткан. Бүдүрүлге харылзааларын кижилерни бүдүрүлгеде арыг механиктиг таарыштыр тургузуп каан кылдыр вульгарлыг-механиктиг ёзу-биле тайылбырлап көөр чорукту төөгү материализми шиитпирлии-биле буруу шаап көрүп турар. Ынаыг янзылыг хажыдыкчы орадлажыышкынның утказы болза, бүдүрүлге харылзааларының аңгы талазы-биле характерин чок кылдыр көөрүнче, кедизинде баргаш бүржуазияга удур пролетариаттың революстуг аңгы демиселиниң эргежок чугулазын чок кылдыр көөрүнче угланып турар. Бүдүрүлге харылзааларының үндезининге бүдүрүлгениң чепсектеринге кижилериниң хамаарылгазы кирип турар дээрзин шыйып демделевишаан, төөгү материализми аңгылыг ниитилелде бүдүрүлге харылзааларының аңгы талазы-биле утка-шынарын илередип турар.

Бүдүрүлге херекселинде өөрүнүн хевирлери бүдүрүлге харылзааларының хевирлерин тодарадып турар. Кол эдилелдиң, феодалдыг болгаш капиталистиг ниитилелде бүдүрүлге херекселдеринде хуу өөрүнге үндезилетинген бүдүрүлге харылзаалары тергиидеешкининиң болгаш чаңыртырының харылзаалары болуп турар. Ынчангаш эптеш чок аңгы демисели ол ниитилелдиниң хөрактерлиг онза чүүлү болуп турар.

Социалистиг ниитилелде бүдүрүлге херекселдеринде ниитинин өөрүнүнде үндезилетинген бүдүрүлге харылзаалары болза, мөлчүгделген хостуг ажылдакчыларының эш-хуузунуң кады-ажылдажылгазының болгаш удур-дедир дузалажырының харылзаалары болур. Ынчангаш социалистиг ниитилелдиң кол онза үүлү болза, улустуң мораль-политиктиг чаңгыс эви болур.

Бүдүрүкчү күштер болгаш бүдүрүлге харылзаалары чарылбас харылзаалыг туруп турар болгаш олар кады бүдүрүлге аргазын тургузуп турар. Бүдүрүлге аргазының ол ийи талаалары бот-бодундан башкаланчак турбайн турар, ынчангаш ниитилел бүдүрүлгезиниң болуп узуткавайн оларны бот-бодундан чарып болбас. Ниитилелдиң экономиктиг формациялары боттары аразында ажылчын күжүн бүдүрүлге херекселдери-биле катыштырганының характери-биле ылгалып турар дээрзин Маркс көргүскен.

«Бүдүрүлгениң ниитилел хевирлери кандыг-даа турар болза, ажылчыннар болгаш бүдүрүлге херекселдери кезээде оон фактылары болуп артып калырлар. Ынчалза-даа, бирээзи бирээзинден башка-даа турган, оларның кайызы-даа чүгле болур аргалыындан оон факторлары болуп турарлар. Черле бүдүрер төлээде, олар катыжар ужурлуг. Ол катыжышкынның боттандырып турары ол онза характер болгаш арга ниитилел тургузуунуң түс-түс экономиктиг үелерин ылгаралып турар»—деп Маркс айыткан («Капитал», том II арын 32).

Бүдүрүлге аргазы материалдыг чүүлдерни бүдүреринiң чорудулгазында бүдүрүкчү күштерни-даа, база бүдүрүлге харылзааларын-даа ыяавыла хаара тудуп, оларның чаңгыс- эвиниң боттанышкыны болуп турар деп эш Сталин өөреткен.

(Уланчызы 3-кү арында).

МАРКСИСЧИ-ЛЕНИНЧИ ФИЛОСОФИЯНЫ ӨӨРЕНИП

ТУРАРЛАРГА ДУЗАЛАМЧЫ

НИИТИЛЕЛДИҢ МАТЕРИАЛДЫГ АМЫДЫРАЛЫНЫҢ БАЙДАЛДАРЫ

(Төнчүзү. Згези 2-ги арында).

Ооң-биле кады бүдүрүлге аргазының ол ийи талаларын оларның катышканы кылдыр азы бүдүрүлгениң бир аргазының бирээзинге дүй туттуруп алганы кылдыр билип болбас. «ССРЭ-де социализмниң экономиктиг проблемалары» деп ажылынга И. В. Сталин социализм үезинде бүдүрүлге харылзаларының тускай ролүн чок кылдыр көрүп турған болгаш бүдүрүлге харылзаалары бүдүрүкчү күштерге дүй туттуруп турар, социализм үезинде ниитилел бүдүрүлгези чүгле бүдүрүкчү күштериниң «рационалдыг организациязынга» санатынып турар дээр янзылыг буржуаз делир төрүтүнүкчү Ярошенконуң болгаш өскеда экономистернин антимарксичи үзелдерин чылча шапкан. Ниитилел бүдүрүлгези кажан-да бүдүрүкчү күштер болгаш бүдүрүлге харылзаалары деп чарылбас ийи талалыг, чаңгыс аай бүдүн туруп турар деп эш Сталин демдеглээн.

Ынчалзажок, бот-бодундан чарылбас харылзаалыг туруп турза-даа, олар черле ниитилел бүдүрүлгезинин янзы-бүрү ийи талалары болур, чүге дээрге, олар ийи кожа янзы-бүрү харылзааларны: кижилерниң бойдуска хамаарылгазын (бүдүрүкчү күштер) база материалдыг чүүлдерни бүдүрериниң чорудулгазында кижилерниң бот-бодунга хамаарылгазын (бүдүрүлге харылзаалары) көргүзүп турарлар. Ынчангаш ниитилел бүдүрүлгезинин янзы-бүрү талалары болуп турарының ужурундан, олар бот-бодунга саңлдарны көргүзүп болурлар. Бүдүрүкчү күштериниң база бүдүрүлге харылзааларының ол диалектиктиг удур-дедир харылзаазы болза, шимчээшкиниң, бүдүрүлге аргазының хөгжүдезиниң иштики кол үнер дээр болур.

Бүдүрүлге аргазында өскерлиишкиннер бүгү ниитилел тургузуунуң, ниитилел идеяларының, политиктиг үзелдернин, политиктиг албан черлериниң өскерлиишкинин чайлаш ,чок болдуран,—бүгү ниитилелдиң болгаш политиктиг ёзу-чурумнуң эде тургузуушкунун болдурар. Ниитилелдиң бүдүрүлге аргазы ванды болдур, ниитилел боду коллуунда ындыг болур, ооң идеялары болгаш теориялары, политиктиг үзелдери болгаш албан черлери ындыг болур деп эш Сталин айыткан. Ыяавыла материалдыг амыдыралдың бүдүрүлгезинин аргазы черле амыдыралдың социаллыг, политиктиг болгаш угаан-бодалдыг чорудулгаларын өскертеп турар дугайында марксичи кол өөредигни камгалап ап база бүгү тала-биле үндезилээш, ол өөредиг төөгү эртеминге, Коммунистиг партияның практиктиг ажыл-чорудулгазынга кайы хире улуг ужур-дузалыг болурул дээрзин эш Сталин көргүскен.

Ниитилел хөгжүлдезинин төөгүзү болза, хамыктын мурнунда бүдүрүлгениң хөгжүлдезинин төөгүзү, чүс-чүс чылдарның дүргузунда бот-бодун солужуп турар бүдүрүлге аргаларының төөгүзү, бүдүрүкчү күштериниң болгаш кижилериниң бүдүрүлге харылзааларының төөгүзү болур деп, эш Сталин өөредип келген. Мынлыгның төөзинде ниитилел төөгүзүнүң хоойлулыры өөренириниң дүлүүрүн чүзүн-бааның идеалистериниң кылып турары ышкаш, кижилериниң бажындан эвес, ниитилелдиң үзел-бодалдарындан болгаш идеяларындан эвес, а ниитилелдиң материалдыг амыдыралының байдалдарындан, бүдүрүлге аргазындан, ниитилелдиң экономиктиг тургузуундан дилээр херек.

Бот-бодун солчуп турар бүдүрүлге аргаларының төөгүзү болуп турар ниитилел хөгжүлдезинин төөгүзү болза ооң-биле денте материалдыг чүүлдериниң бүдүрүкчүлериниң боттарының төөгүзү, ажылчы чоннарның төөгүзү болуп турар. Ынчангаш ниитилел хөгжүлдезинин төөгүзүн төөгү эртеми хааннарның, полководчуларның болгаш өскелерниң хөделишкининче ийир саналы болбас, а материалдыг чүүлдериниң бүдүрүкчүлериниң төөгүзүн, ажылчы массаларның төөгүзүн улустарның төөгүзүн өөренип көөр ужурлуг.

Марксизм-ленинизм ниитилел хөгжүлдезинге материалдыг чүүлдерни бүдүреринин тодарадыкчы ролүн ажыткаш, ниитилелдиң мурнакчы теорияларының, идеяларының политиктиг албан черлериниң улуг ужур-дузалын көргүскен. Мурнакчы идеялар теориялар болгаш политиктиг албан черлери ниитилелдиң материалдыг амыдыралының хөгжүлдезинин чаа сорулгаларының суурундан үндезилетинин тывылгаш, ниитилел хөгжүлдезинге улуг саңлдарны көргүзүп турар. Оларның организакчы, мобилизакчы болгаш чаартыкчы ажылы чеккеа ниитилелдиң материалдыг амыдыралының хөгжүлдезинин четчип келген сорулгаларын шиитпирлээр аргажок. Ынчаарга чаа идеялар, теориялар, политиктиг албан черлери ниитилел хөгжүлдезинин четчип келген экономиктиг хереглелдерин боттары улам-на тода болгаш долу илереткен тулум, улам-на улуг күшүү ап турарлар.

Пролетариаттың партиязы хамыктың мурнунда бүдүрүлге хөгжүлдезинин хоойлуларының билиин, ниитилел хөгжүлдезинин объективтиг экономиктиг хоойлуларының билиин шинчээдип алган турар ужурлуг деп эш Сталин айыткан. «...Политиканга алдаңдал кылбас диже, пролетариаттың партиязы бодунуң программазын тургузарда-даа, бодунуң практиктиг ажыл-чорудулгазынга-даа хамыктың мурнунда бүдүрүлге хөгжүлдезинин хоойлуларын, ниитилелдиң экономиктиг хөгжүлдезинин хоойларын барымдалаар ужурлуг»—деп эш Сталин айыткан (Ленинизмниң айтырыглары, арын 591).

Ниитилел хөгжүлдезинин объективтиг экономиктиг хоойлуларын эртем ёзугаар ханы билиринге даянгаш, Коммунистиг партия бистиң чуртувусту социализмнин тиилелгезинге чедирип келген болгаш амгы үеде совет улусту тиилелгелиг коммунистиг тургузуушкунуну оруу-биле бүзүрелдиг чорудуп орар.

В. ПЛАТОВСКИЙ.

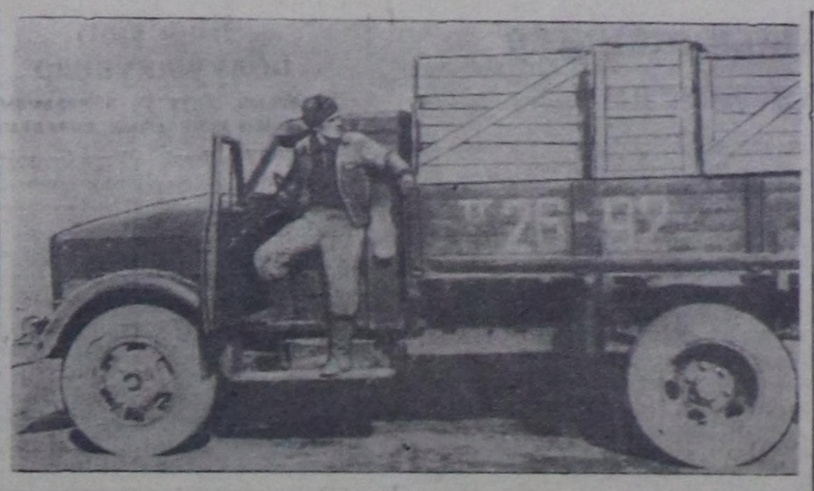

Кызылдың автотранспорт конторазының чолаачызы Д. Мартыненко чүк соортүлгезинин планын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Чурукта: эш Д. Мартыненконуң ырак орукче үнүптериниң мурнуу чарыында.

Чуруу **С. Феоктистовтуу.**

Чадаананың чаңгыс-аай бажың тудар комбинадының ажылын эжижидер

Чадаананың чаңгыс-аай бажың тудар комбинады болза, бистиң областың барының талакы районнары болур Чал-Хөл, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик болгаш өске-даа районнарның колхоотарынга, базы албан организация черлеринге керээ ёзугаар чаңгыс-аай бажынвар тудуп бээр хүлээлгелиг, колхозтарның хөгжүлдезинге улуг ужур-дузалыг бүдүрүлге чери болур.

Ол комбинат ниити продукция бүдүрүп үндүрер талазы-биле 1952 чылдың планын чүгле 17 хуу күүсеткен. Бир эвес ол комбинаттың ажылын үндезининден эжижидер дугайында шиитпирлиг хемчегларни амдан эгелээш албас болза, 1953 чылдың түннели база-ла ындыг болур чыгаа турар.

Чадаананың чаңгыс-аай бажың тудар комбинады бо чылын 35 бажынвар тудар планныг. Ындыг болза-даа, бо хүнге чедир чүгле 7 бажынварны шала туткан. Кышкы үеде 9000 кубометр тудуг ыяжы белеткээр тургаш, ам чүгле 1000 кубометр ыяш белеткеп алган.

Бо четпестерниң черге кол чылдагаанары чүдел? Хамык ужур область болгаш район организациялары ол комбинаттың удуртур кадрларын быжыглаар, оларның ажылын хынаар, боттуг удуртулга-биле хандырарынче кичээнгей салбайн, кыры-биле удуртуп турарында болур. Эки-ле дээрге, ол комбинаттың директорларын халаарынга өйлежип турар.

Комбинаттың мурнунда директору турган Сидоренко деп кижи тудуг материалдарының белеткели эки чоруп турар, бажынвар туттунуп турар деп Чөөн-Хемчик райкүүскомун үргүлчү мегелеп, меге мегээ берип турган. Ооң түннелинде комбинаттың бүдүрген ажылы чок болганындан ол чер орулгалыг болур хамаан чок, харын өрези 300 мун рубль чедип турар.

Ол комбинатта ам 100 ажыг ажылчынвар чурттап турар. Оларның аразында ыяш кезикчилери Новоселов, Завьялов, ыяш соортукчулери Бендиков биле А. Бобров суглар дээн ышкаш ажыл нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар мурнакчылар бар. Ындыг болза-даа, оларның дуржулгаларын нептередир, ажылчынвар ортузунга социалистиг чарыш организаттаар ажылды чорутпайын турар. Хүндүлел болгаш көргүзүг самбыралары чок. Ол ышкаш ажылчынвар ортузунга ханы-даа культурамассалыг ажылды чорутпайын турар. Кино, концерт көрүлдезин организаставайн турар, лекциалар номчулгазы, беседалар, солун номчулгазын чорутпайын турар.

Чадаананың чаңгыс-аай бажың тудар комбинадының ажылчыннарын болгаш ында чурттап турар чонну чугула хереглелдиң бараанныры-биле үзүктел чок хандырар дугайында ажылчы чоннар депутаттарының область Советинин күүсүкему бо чылдың февраль 19-та шиитпир үндүргеш, облпотребсоюзка дыскан, ол шиитпир база-ла күүсетинмейн турар.

Д. СҮРЮН-ООЛ.

Бөрүлерни өлүрүп турар

Сүг-Хөл районнуң Сталин аттыг көдээ ажыл-агый артелинин кежигүннери часпас алыгжылар эштер Тартай, Чимит-Доржу олар бөрү өлүрер талазы-биле эрес аңнаанының түннелинде бир улуг бөрүнү боолап, ооң 7 молдарын үнгүрүнден калып ужулгаш өлүрген. Оларның кежин белеткел черинге дужаалганнар.

О. ЧАМЗЫРЫН.

Редакцияга чагаалар

Четпестер катаптавышаан

Бистиң областың төвү Кызыл хоорайны сайзырадырынга Кызылдың ыяш заводу улуг ужур-дузалыг. Кызыл хоорайны ажыл-агыйын сайзырадырынга дузалажыр хемчеглер дугаймында Совет чазактың шиитпирин ёзугаар бо чылын үндүрүп берген хөй хөренгини чогуур өйүнде чөп ажыглап алыры Кызылдың ыяш заводунуң ажылындан база хамаржыр. Хоорайда план ёзугаар туттунуп турар чаа тудуглар дилген материалдарны, чурттакчыларга бажың херекседдери: шкаф, стол, сандай болгаш өске-даа чүүлдерни маган турар.

Ындыг болза-даа бо хереглелдерни хандырарынга, чер-ле бүдүрүлге планын күүседиринге завод амгы үеде белен эвес болуп турар. Заводтуң дилер цехин септээр чүве дээш адырын кааткан. А септелгеге хереглээр эзрилдер, хоолайлар болгаш өске-даа материалдарны баш удур белеткеп албаанындан септелге ам чорувайн турар. Ол ышкаш бус-биле ажылдаар машинаның хоолайлары аажок элээн, ындыг болза-да ол хоолайларны солуур, бар черилеп тып алыр дугайында заводтуң директору болгаш техника талазы-биле удуртукчузу кандыг-даа хемчег албайн турар.

Улуг-Хемниң доъжу шаглы баткан, салдарының башкылыы ам кээн эгелей берген, ынчангаш ыяш дилер ажылдың изиг өйү удавас эгелээр. Заводтуң септелгезин кылып эгелээрде баш бурун гаар планнаар, емедазын чогаадыр ужурлуг турган, бо чүүлдери белен эвес болганындан септелге база саадап турар.

Заводтуң ажылы бо хире багай турда, областың чурт үлетпүр кылдызының удуртукчулары-даа, техниктиг ажылдакчылары-даа ыяш заводунуң ажылын сонуургап көрбейин, ынаар ис баспайн турарын кижи кайгаар чүве.

С. ТАМБИЛ.

Тарымал ыяштарны калбартып, өстүрүп камгалаар

Сүт-Хөл районнуң төвү Сүг-Аксы суурнуң кудумчуларынга болгаш албан организация база чуртталга бажыңнарының чанынга эрткен чылларда элээн-не хөй ыяштар тарып олурткулаан чүве. Оны кылырынга машина, аът болгаш кижи күжүнүң талазы-биле биче эвес шүүдедер үнгени билдингир.

Тарып олуртуру ажылдың бүткени ол эвес, кол чүве ону камгалап, ажаап өстүрери болурун суур Советі үнелевейн турар. Амгы үеде суурнуң ногаанчыдылгазында кандыг-даа чаартылга көзүлбейн турар. Тараан хамык ыяштар үрелген.

Х. БАЗЫР-ООЛ

Кинону көрүкчүлерге

Барыын-Хемчик районнуң девискээрин эргин чоруп турар көжер кино 1952 чылда-ла организастатынган. Ол районнуң девискээрин айда 2—3 удаа эрттер хүлээлгелиг. Ынчаар ажылдап турган-даа.

Ам районда көжер кино кодээ колхозтарже болгаш өске-даа чуртакчылыг черлерже барбастай берген. Кино көрүп күүзээн кодээ колхозчулар район төвүнге чедип кээп турарлар. Кодээ черлерге көжер кинонуң үнмейн турарын транспорт чок болгаш ындыг дижип кино көргүзүлгезин удуртуп турар эштер шын эвес тайылбырлап, ооң ыңай кинону көөрүн күзээннер боттары кээп ону ап алгаш, көргүзүлге сөөлүнде ыяавыла чедирип экеп турзун дижин турары кончуг шын эвес.

Көжер кинону көрүкчүлерге чедирери районнуң кино үндүрер черинин чугуда хүлээлгези болур.

Х. СЕРЗЗ.

Ниитиниң малын ак-сеткилдиг кадарар

Бай-Тайга районда Сталин аттыг кодээ ажыл-агый артелинин хой мал кадарчызы И. Араптан бодунга хамаарышкан ниитиниң малын менди камгалап кадаалаарының улуу, харын анаа эз-харыысалга чоктанып, кышкы соок айыылдан чыл ажырып алган малын когаралга таварыныгырып турар.

Чүл дээрге, кадарчы И. А. Араптаннын буруузу-биле ооң кададында хойдан апредь 18-те 5 хойну бөрү чаан. Колхоз баштаар чери болгаш ревизия комиссиязы ол дугайын биле тура, мынчага чедир хойларны төлетирер дугайында кандыг-даа хемчег албаан.

И. ОЧУР.

Шоочалыг библиотека

Улуг-Хем районда Киров аттыг кодээ ажыл-агый артелинин клубунда библиотека организастатынганындан бээр элээн үе эрткен, ооң ном фондузу база-ла эвээш эвес.

Мурнуку чылдарда библиотеканың ажылы эки, ажылдаар шактарында үргүлчү ажык, докладамал номчукчулары хөй болуп турган. Сөөлгү үеде ооң эргелекчизинге Бүрүткек киргени онаар ону ында чон «Шоочалыг библиотека» деп адап турар апарган.

Бо чылдың февральда Бүрүткек Кызыл чоруткан сураглыг болган, ооң бээр амга чедир библиотека ажытынмаан.

В. ДЫРТЫЙ.

Бистиң МТС-тиң ажылының дуржулгазы

Машина-трактор станцияларының ажылын эжижидерин хандырар, колхоз бүдүрүлгезинин бүгү-ле адырларынга күш үнер ажылдарны механизастаар талазы-биле оларның ажыл-чорудулгазын калбартыр болгаш кодээ ажыл-агый культураларының дужуттуунуң база мал ажылының продуктулуунуң талазы-биле планнарның күүселдези дээш МТС-тернің харыысалгазын бедидерин партияның XIX съездизинин бешки беш чыл планының директиваларында айтып турар.

Бистиң Медведов МТС болза, 28,5 мун гектар тарылга шөлдүг, эки сайырангай мал ажылдыг, 3225 өрегедеи катышкал хөй янзы ажыл-агыйлыг үш колхозту хандырып турар.

Улгатыр катышкан колхозтарга МТС специалистериниң идепкейлиг киржилгези-биле колхозтуң иштики чер тургузуун чоруткан болгаш чер эзлчештирилгелиг тодаргайлап кылган. Мурнунда бичин үүрмек колхозтарга турган 60 чер эзлчештирилгезинин орнунга 28-ти тургускан, ооң иштинде ховунуң 11, мал чемнериниң 9, тускай—ногаанның болгаш таакпының 8. Мурнунда турган хову ажылының 32 бригадаларын улгатыр катышкан колхозтарга 11 кылдыр тургускан. Бүдүрүлге бригадазының күжү ам улгаткан, ооң составында күш-ажылы кылып шыдаар 80—100 чедир колхозчулар кирип турар. Ында 30—40 ажылчын малдар, эргежок чугула транспорт херекседдери болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа чепсек-херекседдери быжыглатынган.

Ниитиниң малын чем-биле хандырарыгта колхозтарга мал чеми белеткээр 5 бригаданы тургускан. Оларга мал чемнериниң тарылга эзлчештирилгелиг бүгү шөлдерни быжыглаан.

Хову бригадазы чер ажылының хемчээлин барымдаалап хову бригадазының санында-ла бир трактор бригадазы ажылдап турар. Хову болгаш трактор бригадаларының аразында шак мындыг харылаазы эки түннелди көргүскен. Оларның ажылынга эки дугуржулганы хандырар дээш МТС болгаш колхозтар агрономнары бригадирлериниң киржилгези-биле он хонуктуң ажыл онаалгаларын кылып турар.

Улгатыр катышкан колхозтарның артык күштүү оларның ажыл-чорудулгазының баштайгы чылында-ла көстү берген. Бистиң МТС-зивистиң хандырып турары үш колхозтуң акша орулгазы 1950 чылда 9,6 миллион рубль, 1951 чылда 13,1 миллион рубль турганындан 1952 чылда 16,6 миллион рубль четкен. Колхозтарның хувашпас фондузунче шилчилге дыка өскен. Ам оларның ниити түүү 13 миллион рубль болуп турар.

Партия болгаш чазактың социалистиг кодээ ажыл-агыйының улам ынай хөгжүлдезинин дугайында сагыш салыышкынының ачызы-биле машина-трактор станциялары дыка хөй санныг янзы-бүрү техникаларны чыл бүрүде ап турар. Сөөлгү беш чылларда (1948—1952) бистиң МТС-зивистиң кол чепсек хөренгилиниң ертекүнези барык беш катап улгаткан болгаш 1953 чылдың январь 1-де 6.3 миллион рубль четкен. Чүгле сөөлгү үш чылда станцияның трактор паркызының күүзү 634 аът күжү чедир улгаткан.

Күш-ажылды организастаарын дыка эжижидип, техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглаарын чеьдип албышаан, бистиң МТС-зивис колхоз бүдүрүлгезин механизасчыдарының деңнелин дыка бедиткен болгаш хову ажылында комплекциялыг механизасчыдылганы херек кырынга боттандырарынче киришкен. Чер андарылгазы, илиртелге, тараа чаштырылгазы болгаш отуруттай олуртур культуралар, силос белеткели, ыяш куржаан болгаш техниктиг культураларны ажылдан кылыры, тараа, тарымал тоорук, сиген үрезиннери ажаап алыры, сиген кезилдези, шөлдерде саванны ажаап алыры, тараа хоорзунунуң погун дырбадып аштаары, мал фермаларын суг-биле хандырары, хой кыргылдазы дээн ышкаш ажылдар эрткен чылын-на 100 хуу механизасчытынган. Ыяш олуртулгазын, саван сараттаарын, хендир ажаалдазын ногаа болгаш таапкы тарып олуртуру долузу-биле механизасчыдары чоокшулаан.

Бистиң станцияның хандырып турар колхозтарының ховуларында эрткен чылын бедик дужуттуу үндүрүп алган. Улуг шөлдерниң гектар бүрүзүнден 170—220 пуд тараанны ажаап алган. Дүн-хүн санындa-ла, комбайннарның хааржактарындан ийи мун ажыг тонна тараа кээп турган. Ол хире хөй тараанны хол-биле арыглаарынга 200 сортировкалар болгаш мун ажыг тараа арыглаар кижилер хереглетинер турган. Тараа арыглаашкынын механизаставайн тургаш, ажаап алышкындан тараанның үзүктел чок агып кирери болгаш күрүнеге тараа дужаарының талазы-биле хүлээлгени ей-шаанда күүседири хаңыртына албас турган.

Дужут ажаалдазының бүгү ажылдары баш бурунгаар ажылдан кыдынган план ёзугаар чорутунуп турган. Комбайннардан тараа сөөртүп дужыглаарынга 26 автомашина, 150 тергелиг аъттар ажылдап турган. Колхозтарга 16 механизасчыткан шаңнарны организастап кылырынга МТС дузалашкан. Комбайннардан кээп турар тараанны арыглап, деңзилээринге кожуглуг деңзилерден 14 агрегаттарны, он төнна деңзилиг 3 агрегатты, тараа арыглаар «ОС-3» деп 4 машиналарны, электро-молотилканы, механизасчытынган сортировкалардан 16 агрегаттарны болгаш көжүп черуур электростанцияны тургускан. Тараанны үш дугаар арыглаарынга МТС-тиң мастерскаязы комбайнга таарыштыр 12 чүүл аргаларны белеткеп кылган, ийи дугаар арыглаашкынны чээрби комбайннарда таарыштыр тургускан. Тараанны немей арыглаары-биле комбайннарга таарыштыр тургускан аргалар болза, колхозтарга 6200 тонна тараанны комбайннардан белеткел пунктузунче шуут сөөртүп турар болгаш тараа арыглаарынга болгаш чүдериниге 4200 кижи хүнүн камнап алган. Тараанны арыглаарын, чүдериин механизастаан чорук тараа дужаалгазын бүгү колхозтар хуусаа бетинде күүседирин хандырган.

Ниитиниң малынга быжыг чем суурну тургузар, күзүн чажып тарыырынга черни ей-шаанда белеткээри дээш демисешпишаан, трактор болгаш хову бригадалары саван сөөртүлгезин, а ол ышкаш комбайн-биле силос культураларын кесипишаан, хөөндектээр ажылды механизасчыдарын калбаа-биле боттандырган.

Комбайнның ажылдап турары-биле кады тускай кылган волокушаның дузазы-биле саванны аңгыстан үндүр тырттырып турар. Волокушалар-биле 32 комбайнны дерип кылган. Шак ындыг арга-биле 11 мун гектар черниң саванын шөлдеч үндүр тырттырган. Бригадалар саванны блок-биле сараттаарынга тракторнуң ону тырттарынга волокушага 18 трасты белеткеп ооң ажыы-биле 15 мун тонна саванны сараттаан.

Ажаалданы болгаш сараттаашкынны механизастааны бистиң колхозтарывыска 20 мун кижи хүнүн, 14 мун аът хүнүн камнап алырын, бүгү бөдүүн чемнерни өйшаанда ажаап алырын болгаш бо чылдың ацгыстарын андаргаш часкы тарылганы бүрүн хандырарын болдурган. Көк сигенни хөөндектээри-биле кады силос культураларының ажаап алышкынын ада таарыштыр чепсеглээн «Коммунар» деп тараа ажаар комбайн-биле чоруткан. МТС эрткен чылын колхозтар фермаларынга 13.526 тонна хөөндектээн көк сигенни силостаарынга белеткеп бербишаан, планын ажыр күүседткен. Хөөндектээн силос сигенин комбайндан сөөртүп дужыглаарынга МТС 9 автомашинаны, ооң иштинде боду дужүрер 5 автомашинаны киириштирген. Силос салыр онгарлар казарын МТС долузу-биле механизасчыткан.

Силостаашкын талазы-биле ажылдың механизастатынганы болза, мал ажылының ферма бүрүзүнге эки шынарлыг эргежок чугула чемгерилге курлавырларын тургузарын хандырып турар. Колхозтарның ниитижиткен малы тургузу азырал үезинде бедик шынарлыг, ыыктыг чемнер-биле хандыртынып турар.

Машина-трактор станциязының специалистери ниити чер ажылының культуразын көдүрер талазы-биле хандырып турар колхозтарынга улуг ажылдарны чорудуп турар. Тургустунган 28 чер эзлчештирилгезинин 23-жүн ажыглалда киирген. Хөй чылда үнер сигеннер орну ам 2 чыл иштинде кышкы кызылтаска ажыглатынып турар. Колхозтар бо чылын чер эзлчештирилгезинин шөлдеринге 6200 гектар черге хөй чылда үнер сигеннер тарылгазын чорудар.

Чер ажылының шынарын бедидер, мурнакчы дуржулганы бүдүрүлгеге нептередир талазы-биле механизаторлар болгаш колхозчулар улуг кичээнгейни салып турар. Чазын чажар тараа культураларын күзүн андарган черлерге чажын тарыыры бисте чөрчүп болбас дурум болган. Күзүн чажар тараанның часкы илиртелгези, тараанны минералдыг болгаш түс черниң чемишчидилгези-биле чемгерери, хөй чылда үнер сигеннерни кезип алганының соондарый илиртелге болза, мурнуу чүк хендирин одуруглай тарыыры, тараа культураларын хана-карактап, кызыы одуруглап чажары дээн ышкаш агротехниктиг хемчеглер калбаа-биле нептерээн.

Медведов МТС-тиң коллективи техниктиг культураларны дөрбелчиннеи—уяландыр олуртуп тарыыр аргаларны чедиишкинниг шиитпирлээдип ажыглап турар. Тарымал тоорукту, кукурузаны болгаш клещевинаны ажылдап кылырын механизасчытканы-биле колхозтар 1952 чылда 45 мун кижи хүнүн камнап алган. Чоокта чаа-ла бир гектар черге тарымал тоорукту тарып олуртурунга 40 кижи хүнү чарыгдатынып турган. Амгы үеде ол-ла ажылга чүгле 3—4 кижи хүнү хереглетинип турар.

Трактор ажылының бот-үнезин чиигедир дээш, ажашаның, материалдыг чепсек-херекседдиң камналгазы, чорудар ажылдарның хуусааларын кызырары-биле кады оларның шынарын бедидери дээш демисел болза, машина-трактор станциязының база бир чугула сорулгазы болур.

Трактор ажылының хемчээлин чыл-бүрүде улгатырбышаан, бистиң МТС-зивис оларның бот-үнезин доктаамал чиигелип турар. Бир эвес 1949 чылда бир га чымчак чар андарыдгазының бот-үнезин 35,5 рубль турган болза, 1952 чылда 22 рубль чедир чиигеткен. Машиналарны шын ажыглап, оларны агрегатчытканындан, техниканы камныг кадаалаанындан болгаш кывар чүүлду камныг чарыгдаанындан чүгле сөөлгү дөрт чылларда 410 мун күрүне хөренгизин камнап алган бис.

МТС-тиң колхозтар-биле чарган кереэ хүлээлгелерин күүседири болза, чер ажылында кол сорулгаларны чедиишкиннинг шиитпирлээрин хандырып турар кол чүүлдериниң бирээзи болур. Бистиң станцияның коллективи колхозтар-биле чарган кереэлиг хүлээлгелерин долу болгаш ей-шаанда күүседир дээш шыңгыы демисежип турар болгаш кереэлиг хүлээлгелерин колхозтарның талазындан күүседирин база негеп турар. Сөөлгү үш чылларда МТС колхозтарга бодунуң хүлээлгелерин бүгү көргүзүглер талазы-биле күүседип турар.

Бүдүрүлге болгаш трактор бригадаларына күш-ажылдың организациязын эжиктиккенинге, оларның ажылын мергежилдии-биле холбаштырганынга, чер ажылының депшилгелиг аргаларын калбаа-биле ажыглаанынга үндезилээш, Медведов МТС-зи болгаш ооң хандырып турар колхозтары кодээ ажыл-агый талазы-биле бешки бешчыл планында салдынган сорулганы чедиишкинниг күүседип турарлар.

Бистиң МТС-тиң ажылдап турар черинин бүгү колхозтары 1951 чылда гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 125 пуд тараанны ажаап ап, планныг дужуттуу 10 хуу ажыр күүседткен.

1952 чылда тараанның дужуттуу колхозтарга гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 140 пуд болган. Тарымал тооруктуң үстүг үрезинин гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 122 пудту ажаап алган. Өске техниктиг культуралардан база эки дужуттуу алган. Бистиң МТС-тиң хандырып турар колхозтары бараанның продукциязын чыл бүрүде улгатырып турар. 1952 чылда олар мун-мун пуд тараанны, үстүг үрезинин, эштти, миллион ажыг литр сүттү болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа хөй хемчээлдиг чүүлдерин күрүнеге дужааган. Колхозчулар күш-хүнүнге 3—3,5 килограмм тараа, хөй-хөй ногаа, бахчи болгаш өске-даа продуктуларны алган.

Бо чылын машина-трактор станциязы болгаш ооң хандырып турар колхозтары социалистиг чарышка үндезилээш, 9 мун га шөлдүн гектар бүрүзүнден 160 пудтан эвээш эвес күзүн чажар кызылтастын, 1.800 га шөлдүн гектар бүрүзүнден 130 пудтан эвээш эвес тарымал тооруктуң дужудун алыр дээш демисежип турарлар. Кодээ ажыл-агыйның өске-даа бүгү культураларының талазы-биле болгаш планныг дужуттуу ажыр күүседири-биле кады трактор ажылының бот-үнезин дыка кудуладыр деп хүлээнгени алган бис.

Бистиң машина-трактор станциязыстың дуржулгазы болза, кодээ ажыл-агый культураларының дужуттуун бедидеринче болгаш ниитиниң мал ажылының көдүрлүүшкүнүнче чурттуң бүгү МТС-терин кыйгырып турар канчаар-даа аажок улуг организакчы рольду херечилеп турар.

Д. МАЛЮТА,
Краснодарск крайның Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг Медведов МТС-тиң директору.

Паньмыньчжонда чугаалажыышкыннар дугайында Синьхуа агентилели

ПЕКИН. Синьхуа агентилелиниң тускай корреспондентизиниң май 16-да Кэсонҗан дыннатканы:

Катышкан Нацияларның шериглериниң Паньмыньчжонда чугаалажыышкыннарда делегациязының баштыңы генерал Гаррисон америк удур саналдарны көдүрүп үндүрүп тургаш, корей-кыдат таланың май 7-деги сес пунктулуг саналының кол кезээ ажыглатынып болур санал деп медеглээн. Корей-кыдат таланың сес пунктулардан тургустунган саналын беш күрүнелерниң төлээлекчилериниң тургустунган дедир чандырылга талазы-биле ажаалда комиссиязының хүлээлгелериниң америк төлевилели-биле деңнээри дугуржулганың суурунун кайы-хире калбак болуп турарын көргүзер деп безин Гаррисон чугаалаан.

Ынчалза-даа, ол ийи саналдарның хевирин көөрге, олар беш нейтралдыг күрүнелерниң төлээлекчилериниң дедир чандырылга талазы-биле комиссияны тургузарын көрүп турар болза-даа, утказын ан көөрге, олар бот-боттарынга дүүшпейн турар дээрзин ол ийи янзы-бүрү саналдарның деңнээшкини көргүзүп турар.

Корей-кыдат таланың сес пунктуларын тургустунган саналы болза, сонуургалдыг таланың туттурган шериглерге кылган тайылбырлалдарының соонда, шуут дедир чандыртынмас туттурган шериглерни дедир чандырарының дугайында айтырыг чөптүг болгаш шын шиитпирлетинген турзун дээш, бодунуң ажылдарын болгаш хүлээлгелерин боттандырарынга эргежок чугула болгаш негетинип турар бүрүн эргелери нейтралдыг күрүнелерниң төлээлекчилериниң тургустунган дедир чандырылга талазы-биле комиссияга берген турарын негеп турар. Анаа улур америк санал болза, америк тала туттурган шериглерни күш-биле тудуп тургузуп болур турда, дедир чандырылга талазы-биле комиссияның эргежок чугула болгаш негетинип турар эргелерин база ажылларын боттандырар аргазын чок кылып турар.

Шуут дедир чандыртынмас бүгү туттурган шериглер оларның амгы турып турар черлеринге оларны тудуп турар таланың шериг контролюнун аланда хостатырган турар болгаш нейтралдыг күрүнелерниң төлээлекчилериниң тургустунган дедир чандырылга талазы-биле комиссияже шилчитинген турар деп корей-кыдат таланың саналы көрүп турар. Анаа улур америк санал болза, нейтралдыг күрүнелерниң төлээлекчилериниң тургустунган дедир чандырылга талазы-биле комиссияга чүгле кыдат улустун эки-турачыларының шуут дедир чандыртынмас туттурган шериглерин шилчидер деп чугаалап турар. Америк улур саналды өзугаар алырга, шуут дедир чандыртынмас туттурган шериглерниң үштүн ийи кезиниң хөй болуп турар корей улустун армиязының туттурган шериглерин ол комиссияга шилчитпес, а «ол черинге хостаар» деп чылдак-биле күш-биле тудуп тургузары болуп турар.

Америк таланың саналын өзугаар алырга, нейтралдыг күрүнелерниң төлээлекчилериниң тургустунган комиссия херек кырында америк таланың шериг контролюнун аланда турар-апаар. Америк таланың чепсектиг күштери туттурган шериглер лагерьлериниң таштыкы кызыгаарларындан чүгле ийи километр хире черге аткаарлатынган турар деп америк тала бодунуң улур саналының 5-ки параграфында көрүп турар. Лагерьлер өске таланың шериг контролюнун аланда турар девискээрлерде тургустунган дээрзин америк тала бодунуң удур саналының 6-гы параграфында медеглеп турар, а ол чорук дедир чандырылга талазы-биле комиссияны америк таланың шериг хүрээлээшкининиң айылының аланга киирип турар болгаш ооц бодунуң ажылдарын уретүнеллиг боттандырар аргазын чок болдуруп турар.

Нейтралдыг күрүнелерниң төлээлекчилериниң тургустунган дедир чандырылга талазы-биле комиссия беш нейтралдыг күрүнелерниң тус-тузунда төлевилээни деңсанныг төлээлекчилериниң тургустунар ужурлуг, база ол комиссияның кежигүнү болур күрүне бүрүзү чепсектиг күштерниң деңсанныг болурун хандырар ужурлуг деп корей-кыдат таланың саналы көрүп турар. Оон түр эрге-чагыргазының аланда турар туттурган шериглерге хамаарыштыр контрольдун талазы-биле бодунуң хоойлу өлүгаар ажылдарын болгаш хүлээлгелерин боттандырарынга чугула эрге-чагырга комиссияга турарын хандырарына үстүнде түүлдер эргежок чугула дээрзи тодаргай-дыр. Ынчалза-даа ацаа удур америк санал болза, чепсектиг күштерни болгаш өске-даа ажылдакчыларны бээрин чүгле чаңгыс нейтралдыг күрүне хандырар, өске нейтралдыг күрүнелер чүгле чаңгыс-чаңгыс төлээлекчилер чорудар ужурлуг, база ол күрүнелериниң бирээзинин-не төлээлекчилериниң дузалакчыларының саны он кижиден ашпас ужурлуг деп көрүп турар. Нейтралдыг күрүнелериниң төлээлекчилериниң тургустунган дедир чандырылга талазы-биле комиссияның чугула негетинин турар эргелерин болгаш ажылдарын боттандырар боттуг эрге-чагыргазын чок кылырынче, база америк тала янзы-бүрү чылдактар-биле ол комиссияның ажылынга саңлдар чедирип, харын киржип-даа болур аргалыг болурунче ол кызыгаарлалдар угланган дээрзи илдендир. Бодунуң чепсектиг күштерин чорудар нейтралдыг күрүне болза, «негетине берип болур административтиг ажылдакчыларны болгаш айыыл чок чоруктун шериглерин тускайлап бээрин. . . туттурган шериглер тудуп турар таладан дилээр эргелиг болур» деп бодунуң удур саналының 6-гы параграфында америк тала көрүп турар. Дедир чандырылга талазы-биле ажылда комиссияны «өске таланың шериг контролюнуң аланда турар районнуң кызыгаарларында турар туттурган шериглериниң чурттан турар черлерин ажаарынга, азы ол черлериниң иштинде дузаламчы көргүзеринге чепсек чок тускай ажылдакчыларны туттурган шериглер тудуп турар таладан дилеп алыр эргелиг» деп америк удур саналдың 16-гы параграфында көрүп турар.

Ол саналдарның артында чаштынып турар бодалдар чүл дээрге, туттурган шериглерни котпактаар болгаш төрээн чуртунче чанмас кылдыр оларны албадаар дээш, нейтралдыг күрүнелериниң төлээлекчилериниң тургустунган дедир чандырылга талазы-биле комиссияның эргелерин болгаш ажылдарын холгаарлаары-биле бодунуң чепсектиг күштерин болгаш тускай агентилерин ажыглаарын америк таланың күзеп турары болур.

Корей-кыдат таланың саналының негелделерин өзугаар алырга, нейтралдыг күрүнелериниң төлээлекчилериниң тургустунган дедир чандырылга талазы-биле комиссия болза, шуут дедир чандыртынмас туттурган шериглериниң ортузунда тайылбыр ажылын чоруткаными соонда дедир чанарын негээр туттурган шериглериниң төрээн чуртунче дүрген дедир чанарынга дузалаарын харыылар ужурлуг болуп турар, а америк тала бо талазы-биле кандыг-даа шаптыктаашкыннар кылбас ужурлуг. Америк таланың удур саналы болза, ындыг ажылдакчылар америк таланың контролюнун болгаш камгалалының аланга турар ужурлуг деп көрүп турар. Ол чорук шаптыктаашкыннар кылыр, азы ол туттурган шериглерни күш-биле тудуп тургузар арганы америк талага берип турар. Ол негелде нейтралдыг күрүнелериниң төлээлекчилериниң тургустунган дедир чандырылга талазы-биле комиссияның ролюн херек кырында чок кылып, сонуургалдыг таланың туттурган шериглер ортузунга чорудар ужурлуг тайылбыр ажылының ужур-дузазын чок кылып турар.

Корей-кыдат таланың сес пунктуларын тургустунган саналын чугаалажып көрүп турар үеде корей-кыдат тала болза, нейтралдыг күрүнелериниң төлээлекчилериниң тургустунган дедир чандырылга талазы-биле комиссияның кээр бүгү айтырыгларны бадылаашкыннарның хөй кезии-биле шиитпирлээр ужурлуг деп айтын турган. Ол болза, айтырыгларны шиитпирлээриниң мырыңай шын болгаш практиктиг методу болур. Нейтралдыг күрүнелериниң төлээлекчилериниң тургустунган дедир чандырылга талазы-биле комиссия корум-чурум айтырыгларындан өске айтырыглар талазы-биле «чаңгыс үннүг болур чоруктун принциви-биле» ажылдаарын америк удур санал негеп турар. Ол чорук комиссияның ажылын болдунмас кылыптар болгаш дедир чандырылга талазы-биле чаңгыс-даа айтырыгны шиитпирлээр арганы бербес. Өске талаже оларны шилчидерин негеп турар шериглерже ындыг шиитпирин үндүрериниче оларны албадаар соруулгалыг базыышкын кылып турган бе дээрзин тодарадыр» соруулга-биле ийи талалар боттарының төлээлекчилерин тургускан турар ужурлуг дээрзин америк удур санал 3-кү параграфта көрүп турар. Ынчангаш, америк таланың төлээлекчилериниң киржилгезиниң түүнелинде дедир чандырылга талазы-биле комиссия дедир чанарын негеп турар кандыг-даа туттурган шериглиниң талазы-биле чаңгыс эпсеткилдиг шиитпирни үндүрүп шыгавайн баар таварылга турун кээп болур-дур. База ындыг болганда туттурган шериглериниң иштинден кижи бүрүзүнүн дедир чандырылгазының дугайында айтырыг талазы-биле чөрүлдээлер америк удур саналда тайылбырлал ажылга көрдүнген 60 хүн хуусаа төне бергиже чедир төнчү чокка үргүлчүлеп болур, ооц соонда америк тала «ол туттурган шериглерни ол черинге хостап болур» болгаш харын дисциплинчы болгаш чанкайшичи бөлүктерге-даа шилчилип болур апаар-дыр.

Нейтралдыг күрүнелериниң төлээлекчилериниң тургустунган дедир чандырылга талазы-биле комиссияга ол хире хөй кызыгаарларларны төгевишаан, америк санал болза, ол комиссияның туттурган шериглерге хамаарыштыр эргезин болгаш ажылдарын боттандырар аргазын казыырынче, база ол комиссияны туттурган шериглерни америк таланың күш-биле тудуп тургузарын чажырарының чепсээ кылдыр хуулдурарынче угланган болуп турар. Чамдык нейтралдыг күрүнелериниң адының кырынга генерал Гаррисоннуң кылган каржы медеглелериниң ол улам-на илдең кылдыр тодаратынып турар.

Ынчангаш тайбыңчыдылга дугайында чугаалажышкыннарда делегациялардың май 15-те хуралынга генерал Нам Ирмынча деп айыткан: Америк удур санал корей-кыдат таланың сес пунктулардан тургустунган саналының алыс утказынга чөрүшкек болуп турар. (СЭТА).

АКШ-та бичии уругларның күш-ажылын ажыглап турары

НЬЮ-ЙОРК. «Луиза чүгле алды харлыг. Ынчалза-даа ол хөвеҥ плантациязында ажылдап турар...» Калифорниядан келген аланда ындыг сөстерни бижээн фото-чурукту чоокта чаа «Америкэн чайлд» деп америк журналдың сөөлгү дугаарларының бирээзинге парлаан.

Луиза—чаңгыс таварылга эвес. Ада-нелериниң чединмес чоруунун ужурундан хөй-хөй бичии америк уруглар алды харлында-ла ажыл дилээр ужурга таваржып турар. Оларның чамдыктары школаларга чүгле ийи-үш чыл өөрейгеш, оон үнер ужурга таваржып турарлар.

Күш-ажыл министерствозунун мырыңай четче эвес медээлерин өзугаар алырга безин, чүрүгга янзы-бүрү ажылдарда школа назылыг 2,5 миллион хире бичии уруглар доктаамал ажылдап турар, оларның иштинден 800 муң ажыг кижи көдээ ажылагыйда хөлезиленип ажылдап турар, база оон артканнары—үлетпүрде, амыдырал хандырылга бүдүрүлгелеринде, садыг системазында ажылдап турарлар. Оон аңгыда, школа каникулдарының үезинде бүзүн элээн каш миллион бичии уруглар ажылдап турарлар.

Бичии уругларның күш-ажылының төлевири багай, бичии уруглар каржызыбиле мөлчүтүрүп турар дээр дугайын хереченлеп турар дыңнадыглар парлалгага үеүеде көстүп кээп турар.

Ажылдап турар 2,5 милион уругларның иштинден 1600 муң кижи ооц-биле черегелештир өөренмишаан турар. Үлетпүрде болгаш көдээ ажыл-агыйда ажылдап турар школачыларның 20 ажыг хуузу хүн дургузунда 5—7 болгаш оон-даа хөй шактарда ажылдап турар дээрзин бичии уруглардың күш-ажылының айтырыгларының тадазы-биле национал комитет кичээнгейге ап турар.

Американың Катышкан Штаттарында бичии уругларның күш-ажылының дугайында «Нью-Йорк таймс» солуннун чоокта чаа бижээни: «Үлетпүрде болгаш көдээ ажыл-агыйда ажылдап турар школа назылыг ийи миллион ажыг оолдар болгаш уругларның иштинден дыка хөй кижи хоойлу өзугаар доктаатынган нормаларга мырыңай чөрүшкек байдалдарда ажылдап турар дээрзин билип көөр болзунарза, силер кайгап чиктигзинер силер».

Машиналарны башкарарының талазыбиле эргежок чугула билиглери болгаш дуржулгазы чок болганындан бичии уруглар бертинер, харын өлүмнүү-биле балыгланыр чоруктарга таваржып турарлар. Көдээ ажылгагыйда ажылдап турар школа назылыг уругларның ортузунда бертинер чоруктарның, оон иштинде ындыг байдалбиле өлүр чоруктарның көвүдеп турарының дугайында элээн хөй материалдарны «Америкэн чайлд» журналдың сөөлгү дугаарларының бирээзинде парлаан. Айова штатка 8 харлыг оол бодунуң чолаачылдап чораан тракторун аңдарышкаш, өлүр бастырып каан. Ол үеде трактор кырынга чораан оон акызының ийи деңмектери база сыылган. Нью-Джерси штатка фермага хөлезиленип ажылдап турган 6 харлыг оол чүк машиназынга өлүр бастырган.

Көдээ ажыл-агыйда ындыг чоруктарның дугайында айыыл чок чоруктун национал комитединиң медээлерин анализтевишаан, «Америкэн чайлд» журналдың бижип турары болза: Машиналарны эки башкарып билбезиниң ужурундан фермаларга чыл санында-ла элээн каш муң бичии уруглар өлүп турар. Үлетпүрде ажылдап турар хөй-хөй муң бичии уруглар база-ла ындыг чоруктарга таваржып турарлар.

Тускай медээлер өзугаар алырга, чүгле чаңгыс Иллинойс штаттың шахталарынга болгаш бүдүрүлгелеринге чыл санында 500 хире бичии уруглар бертинип турар. «Америкэн чайлд» журналдың дыңнадыгларын болгаш бичии уругларның күш-ажылының айтырыгларының талазы-биле национал комитеттиң илеткелдериниң билдинип турары болза, бичии уругларның чиик хөлезилиг күш-ажылын ажыглаарын сонуургап турар компаниялар болгаш улуг-улуг фермерлер школа назылыг бичии уругларны каржы мөлчүлгеден камгалаар ужурлуг хоойлуну үндүрериниге чүүл-бүрү аргаларбиле шаптыктап турар.

(СЭТА).

Кореяда болуушкуннар

Кореяның Улустун армиязының Кол командылалының дыңнадыы

ПХЕНЬЯН. Корей Улус-Демократтыг Республиканың Улустун армиязының Кол командылалының май 17-де медээлээни болза:

Эрткен хүннүн дургузунда Кореяның Улустун армиязының катыжышкыннары бүкү кыдат улустун эки-турачы кезектери Кымсеннин мурнуу-барыын талазынга дайзынга удур шоолуг эвес тулчуушкуннарны чоруткан.

Тайбың көдээ ажыл-агый тудугларынче болгаш чурттакчылыг черлерже арзатаныг бомбалаашкынны кылган дайзынның самолёттарындан май 17-де Улустун армиязының зениттиг кезектери 5 самолёттарны аңдарып аткан болгаш 2-ни үрей аткан.

(СЭТА).

—o—

Улустарның тайбың камгалалының Конгрезининң комиссиязының чагаазынга Моол Арат Республиканың чазааның харыызы

УЛАН-БАТОР. Улустарның тайбың камгалалының Конгрезининң комиссиязының чагаазынга Моол Арат Республиканың чазааның харыызы «Унэн» солунда парлатынган. Тайбыңның болгаш улустар аразынга кады ажылдажылганың хөрээнге шынчы МАР-ның чазаа, бодунун чүртүнүн улузунун тайбыңче түткүлүн илереткиишаан, беш улуг күрүнелериниң аразынга Тайбыңның Пактызын чарар дугайында улустарның тайбың камгалалының Конгрезининң чаагай инициативазынга байырлап база ону изии-биле деткип турар, бүгү чурттарның чазактарының үреткинин ханызындан күзели бар турда, делегей дүшкүүрелин төрүтүндүрер айтырыглар тайбың чугаалажыышкыннарның болгаш кады ажылдажылганың дузазы-биле шиитпирлетинип болур дээрзинге МАР-ның чазаа болгаш моол улус ханы бүзүрел турар деп харыыда чугаалап турар.

Беш улуг күрүнелериниң аразынга Тайбыңның Пактызын чарары делегейниң бүгү айтырыгларын чедиишкиннит шиитпирлээрин эң улуг чергеге чиигедир. Тайбынга ынакшылдыг улустар-биле кады бистиң улузувус улустар аразынга бүгүнүнүн тайбыңны камгалаары дээш бодунун демиселин моон соңгаар-даа чайгылыш чокка үргүлчүлээр деп МАР-ның чазааның харыызында чугаалап турар.

(СЭТА).

—o—

Демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей Федерациязының күүскомунун хуралының ажытынганы

ХЕЛЬСИНКИ. Май 18-те, Хельсинки университединиң бажыңында Демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей Федерациязының күүскомунун хуралы ажытынган деп демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей Федерациязының секретариады дыңнаткан. Күүскомунун хуралының хүн айтырыында: аныяктарның үшкү Бүгү-делегей конгрезинге белеткел дугайында, аныяктарның болгаш студентилерниң тайбың болгаш найырал дээш IV Бүгү-делегей фестивальына белеткел дугайында айтырыглар кирип турар.

Демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей Федерациязының чиңгине секретары Жак Дени хуралды ажыткаш, күүскомунун кежигүннеринге болгаш чалатырган залчыларга байыр чедирген.

Финляндияның аныяктар организацияларының төлээлегезинин даргазы Вайсенберг хуралга байыр чедирген.

Демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей Федерациязының чиңгине секретары Жак Дени аныяктарның III Бүгү-делегей конгрезинге белеткеллин дугайында илеткел кылган.

(СЭТА).

—o—

Херээженнерниң Бүгү-делегей конгрезинге Индияда белеткел

ДЕЛИ. «Кроероуде» солуннун дыңнадыы-биле алырга, херээженнериниң ам болур Бүгү-делегей конгрезинге идепкейлиг белеткел Индияда чоруп турар. Чоокта чаа Делиге херээженнериниң ниити-национал конференциязы болган, анаа чурттун бүгү булуңнарындан келген 315 төлээлер киришкен. Конференцияга доктор Тхунгамма байыр чедирип чүве чугаалаан.

Херээженнериниң Бүгү-делегей конгрезинге баар 30 кижилиг делегацияны конференциядан соңгаан. Делегацияның составынга эң янзы-бүрү профессияларның төлээлекчилери, янзы-бүрү политиктиг үзелдерлиг кижилер кирген.

Конференция дооступ турда Делиниң Ганди Граунди шөлүнге сес муң кижи киржикчилиг митинг болган.

(СЭТА).

СПОРТ

БУТ-БӨМБҮҮНҮҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЧУРТТУҢ БИРГИ ЧЕРИ ДЭЭШ

Май 17-де Ленинградтың С. М. Киров аттыг стадионунга бут-бөмбүүнүн талазыбиле ССРЭ-ниң бирги чери дээш маргылдаа болган. Ленинграттың «Зенит» ниитилелиниң командазы Москаваның «Локомотив» ниитилелиниң командазы-биле ойнаан. Маргылдаа «Зенит» командалының тиилелгези-биле 1:0 санныг болуп төнген.

Ол-ла хүн Вильнюске ол черниң спартакчылары Киевтиң «Динамо» ниитилелиниң командалары-биле болунун шөлүнге ойнаан. Ужуражыышкын 0:0 болуп хайымнашкан.

Май 18-те Москваның төп «Динамо» стадионунга «А» класстың командаларының аразында бут-бөмбүүнүн талазы-биле чурттун бирги чери дээш ээлчеглиг маргылдаа болуп эрткен. Москваның шериг округунун командазы Тбилисиниң динамочулары-биле ужурашкан.

Оюн шеригжилериниң бут-бөмбүүкүлериниң тиилелгези-биле 4:3 санныг болуп доозулган.

(СЭТА).

Галина Зыбинаның делегей рекордту

ЛЕНИНГРАД. Май 16-да С. М. Киров аттыг стадионга Ленинградтың чиик атлеттериниң «Сезон ажыдыышкынының шаңналынга» маргылдаазы доозулган. Анаа хоорайның 300 ажыг ол эки спортменнери киришкен.

XV олимпий оюнларының чемпиону спорттун алдарлыг мастери Галина Зыбина кайгамчыктыг түүнелди чедип алган. Ол 4 метро октаарының чаа делегей рекордун тургускан. Зыбинаның түүнели 16 метр 18 сантиметр болган.

Моон мурнунда Зыбинаның тургусканы делегей рекордту 15 метр 12 сантиметр турган болза, ам ол оон 76 сантиметрни аңыргаан.

(СЭТА).

Баскетбол талазы-биле оолдар командаларының Европаның бирги чери дээш

Баскетбол талазы-биле оолдарның командаларының Европаның сески бирги чери дээш маргылдааны эрттиреринин ССРЭ-ниң баскетбол секциязынга баскетболдун Бүгү-делегей федерациязы дааскан.

Европаның бирги чери дээш маргылдааны эрттиреринин талазы-биле организаксчы комитетке Бельгияның, Болгарияның, Венгрияның, Германияның, Данияның, Египеттин, Израильдин, Италияның, Ливанның, Румынияның, ССРЭ-ниң, Финляндияның, Францияның, Чехословакияның, Швейцарияның, Швецияның, Югославияның баскетболистериниң маргылдаага каржир дугайында чагыглар келген.

Баскетбол талазы-биле оолдарның командаларының Европаның бирги чери дээш ойнаш алышкының ийи чылда бир катап эрттирер.

1951 чылда Францияга болган сөөлгү маргылдаларга ССРЭ-ниң оолларның шилиндек командазы тиилекчи болуп үнгеш, баскетбол талазы-биле Европаның чемпиону атты алган.

Маргылдаа Москвага «Динамо» деп спорт чу ниитилелдиң төп стадионунга бо чылдың май 24-тен июнь 4-ке чедир болур.

(СЭТА).

Тайбыңның Бүгү-делегей чадаг-терге чарыжының түүнели

ВАРШАВА. «Трибуна люду», «Руде право» болгаш «Нейес Дейчланд» солуннарның организастааны тайбыңның алдыгы бүгү-делегей Прага—Берлин—Варшава чадаг-терге чарыжының шиитпирлиг түүнелдери парлатынган. Чаоыштың оруунун ниити узуну 2 муң ажыг километр. Чадаг-терге чарыжының ортумак дүргени шакта 35,593 муң километр.

Маргылдаалардың түүнелдери: биоги черни Герман Демократтыг Республиканың командазы, ийиги черни—Данияның командазы, үшкү черни—Францияда чурттан турар поляктарның командазы, дөрткү черни—Чехословакияның командазы, бешки черни—Болгарияның, алдыгы черни—Польшаның, чедиги черни— Австрияның, сески черни Францияның, тоску черни — Румынияның командалары эжелээннер.

Тус-тус кижилер аразының маргылдаларында бирги черни Педерсен (Дания), ийиги черни Андерсен (Дания), үшкү черни Шур (Герман Демократтыг Республика), дөрткү черни Треффлих (Герман Демократтыг Республика) болгаш оон-даа өскелер алган.

(СЭТА).

Харыысалгалыг редакторнун ораланчызы Д. О. БЕГЗИ.

ССРЭ-НИҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫН ХӨГЖҮДЕРИНИҢ КҮРҮНЕ ЧӘӘШКИНИ

(1951 чылда үндүргени)

1953 чылдың май 2-де Куйбышев хоорайга болган үш дугаар ойнаашкынның тайылбырлыг

ТАБЛИЦАЗЫ

Чәәшкининиң 342 разрядтыг бо тиражка 794.055.600 рубль түүнүг 3.112.200 ойнаашкыннар киришкен, оон иштинде: 25000 рубльдиң 342 ойнаашкыннар, 10000 рубльдин 1710 ойнаашкыннар, 5.000 рубльдиң 3420 ойнаашкыннар, 1000 рубльдин 34.200 ойнаашкыннар, 500 рубльдиң 342.000 ойнаашкыннар болгаш 200 рубльдиң 2.730.528 ойнаашкыннар кирген.

Чәәшкининиң 342 разрядтарынга моон аланда сериялар болгаш облигациялар дугаарлары таварышкан:

Сериялар дугаарлары	Облигациялар дугаарлары	Ойнаашкынын рубль-биле хемчээли	Сериялар дугаарлары	Облигациялар дугаарлары	Ойнаашкынын рубль-биле хемчээли	Сериялар дугаарлары	Облигациялар дугаарлары	Ойнаашкынын рубль-биле хемчээли	Сериялар дугаарлары	Облигациялар дугаарлары	Ойнаашкынын рубль-биле хемчээли
100177	1—50	200	104958	1—50	500	110134	14*)	1 000	115858	1—50	200
100406	44*)	1.000	105198	02*)	1.000	110146	09*)	1 000	115962	1—50	200
100483	40*)	1.000	105535	1—50	200	110714	44*)	1 000	116028	42*)	1 000
100586	1—50	200	105600	1—50	200	111024	1—50	500	116055	1—50	500
100695	3*)	1.000	105621	31*)	1.000	111145	1—50	200	116067	17*)	1 000
100717	50*)	1.000	105906	08*)	1.000	111156	03*)	1 000	116073	1—50	200
100805	14*)	1.000	105977	09*)	1.000	111194	28*)	1 000	116224	1—50	200
100994	1—50	200	106040	42*)	1.000	111246	14*)	1 000	116349	1—50	200
101045	1—50	200	106068	1—50	200	111251	45*)	1 000	116434	1—50	200
101289	1—50	500	106155	1—50	200	111285	1—50	500	116473	1—50	200
101332	19*)	1.000	106592	1—50	200	111751	14*)	5 000	116533	1—50	200
101340	01*)	1.000	106938	21*)	1.000	111778	04*)	1 000	116578	1—50	500
101515	1—50	500	107138	23*)	5.000	111793	34*)	1 000	116615	06*)	1 000
101573	38*)	1.000	107153	29*)	1.000	112091	10*)	1 000	116658	1—50	500
101934	44*)	5.000	107223	29*)	1.000	112147	1—50	200	116696	1—50	200
102031	46*)	1.000	107249	13*)	1.000	112202	25*)	1 000	116815	48*)	1 000
102044	26*)	1.000	107291	21*)	1 000	112369	17*)	1 000	116909	50*)	10 000
102091	44*)	1.000	107528	34*)	1.000	112423	1—50	500	116921	32*)	1 000
102139	07*)	25.000	107633	05*)	5.000	112434	21*)	1 000	116922	28*)	1 000
102338	48*)	1.000	107910	36*)	1.000	112776	1—50	200	116956	1—50	200
102348	42*)	1.000	107956	1—50	200	112783	1—50	200	116980	25*)	1 000
102377	1—50	500	107990	1—50	500	112808	1—50	200	117132	41*)	1 000
102624	11*)	1.000	107999	30*)	5.000	112814	40*)	1 000	117292	45*)	1 000
102633	1—50	500	108364	1—50	200	112995	19*)	5 000	117300	29*)	1 000
102738	25*)	1.000	108574	05*)	1.000	113059	40*)	1 000	117371	02*)	1 000
102760	05*)	1.000	108670	13*)	1.000	113081	04*)	1 000	117392	1—50	200
103204	22*)	1.000	108828	49*)	1.000	113426	05*)	1 000	117481	11*)	1 000
103254	1—50	500	108857	15*)	1.000	113669	24*)	1 000	117520	08*)	1 000
103263	1—50	500	108892	1—50	200	113749	1—50	200	117638	1—50	200
103358	1—50	200	108973	18*)	10.000	113761	08*)	10 000	117764	1—50	200
103436	1—50	200	108988	45*)	10.000	113941	04*)	1 000	117823	27*)	1 000
103621	25*)	1.000	109033	21*)	1.000	114019	07*)	1 000	117908	05*)	1 000
103853	46*)	1.000	109229	1—50	200	114185	1—50	500	117973	09*)	5 000
104113	46*)	1.000	109316	41*)	1.000	114247	1—50	500	118178	46*)	1 000
104346	1—50	200	109421	1—50	500	114248	1—50	200	118239	31*)	1 000
104411	1—50	200	109449	1—50	200	114277	37*)	1 000	118303	1—50	200
104447	27*)	1.000	109453	15*)	1.000	114391	1—50	200	118477	23*)	1 000
104465	12*)	10.000	109458	22*)	1.000	114458	15*)	1 000	119000	45*)	1 000
104552	30*)	1.000	109518	39*)	1 000	114629	21*)	1 000	119103	11*)	1 000
104579	01*)	1.000	109561	23*)	1 000	114636	1—50	200	119112	1—50	200
104580	1—50	500	109644	02*)	5 000	114835	32*)	1 000	119256	1—50	200
104596	26*)	1.000	109731	1—50	500	114867	28*)	1 000	119543	10*)	1 000
104605	1—50	500	109852	01*)	1 000	115136	[illegible]	1 000	119634	1—50	200
104719	1—50	200	109989	45*)	1 000	115162	1—50	200	119648	39*)	1 000
104970	21*)	1.000	110129	10*)	1 000	115630	39*)	1 000	119762	28*)	5 000
						115853	45*)	1 000	119988	02*)	5 000

* Облигацияның өске 49 дугаарларынга 200—200 рубль таварышкан.

Күр күш-ажылчы ажаалга кассаларының болгаш күр кредиттиң Тыва область эргелели.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың 7 ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнун 3—62, харыысалгалыг редакторнун ораланчызының, партийжи амыдырал, культура болгаш амыдырал киллистериниң — 3—88; харыысалгалыг секретарының 4—98; пропаганда болгаш агитация, уран-чүүл, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа киллистериниң 3—68, иштики информация, бухгалтериянын — 3 — 65

ТС01865. Облыуспомунун типографиязы